

บทที่ 3

พิธีทำขวัญเรือ

3.1 พิธีทำขวัญเรือในฐานะพิธีกรรม: ความสัมพันธ์กับความเชื่อและเศรษฐกิจ

3.1.1 ความหมายของพิธีกรรมในแง่ความเชื่อทางศาสนา

ศาสนาเป็นระบบความเชื่อที่มนุษย์คิดค้นขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการของมนุษย์ในด้านจิตใจ อันได้แก่ ความรู้สึกไม่มั่นคง หรือความหวั่นเกรงต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ความเชื่อทางศาสนาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีอยู่มาช้านาน ในระยะแรกเริ่มมักเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ โดยคิดว่าสาเหตุของภัยพิบัติต่างๆ เกิดขึ้นเนื่องจากอำนาจเหนือธรรมชาตินั่นเอง ความหวาดกลัวและความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตทำให้มนุษย์หาวิธีการที่จะลดความวิตกกังวลดังกล่าวลงด้วยการทำให้สิ่งเหนือธรรมชาติทั้งหลายซึ่งคิดว่าเป็นสาเหตุของเหตุการณ์ต่างๆ เกิดความพึงพอใจ จะได้คลบคลานให้เกิดสิ่งต่างๆ ตามที่ต้องการ วิธีการเหล่านั้นคือการเคารพบูชา การเซ่นสรวงสังเวย และการประกอบพิธีกรรมต่างๆ นั่นเอง ดังที่วิทีย์ พินคันเงิน (2515:397-403) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม มนุษย์โดยทั่วไปมักได้รับคำบอกเล่าจากคนรุ่นก่อนว่ามีอำนาจลึกลับที่จะช่วยคุ้มครองรักษาตน และเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีส่วนทำให้เกิดเหตุร้ายและเกิดผลดีได้ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูติผีปีศาจ หรือผีบรรพบุรุษ จึงมีบทบาทต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทำให้มีการประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ

ความเชื่อทางศาสนาในที่นี้จึงนอกเหนือไปจากความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าหรือศาสดาแต่เพียงอย่างเดียว นั่นคือยังมีความเชื่อในเรื่องของจิตวิญญาณต่างๆ ผีสางเทวดา หรือแม้แต่ความเชื่อเรื่องเทวารักษ์อีกด้วย ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนานอกเหนือจากมีจุดประสงค์เพื่อแสดงความเคารพหรือสักการะต่อเทพเจ้าหรือศาสดาของศาสนาแล้ว ยังถือเป็นการเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่มีอำนาจลึกลับเหนือมนุษย์และธรรมชาติ เช่น การนับถือผีในลัทธิผีสางเทวดา เป็นต้น

การประกอบพิธีกรรมซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าในแต่ละลัทธิศาสนามีความแตกต่างกันออกไป ตั้งแต่การติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นได้โดยตรงด้วยการสวดอ้อนวอน การบนบานหรือการประกอบพิธีกรรมอื่นๆ และการสื่อสารโดยผ่านตัวกลาง อันได้แก่ นักบวชในศาสนาและคนทรง เป็นต้น เพื่ออ้อนวอนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นคลบนคาลในสิ่งที่ตนปรารถนา ดังที่ **สุเมธ เมธาวิทยกุล(2525:23)** กล่าวว่า การเช่นสรวงสังเวชและการบวงสรวงเป็นลักษณะอาการที่มนุษย์ขอมมอบกายถวายตนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติ โดยการกล่าวถ้อยคำอ่อนน้อมเชื่อเชิญสรรเสริญ ขกย่องหรือขอขมา เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมารับเอาเครื่องบรรณาการที่ตนนำมามอบให้เพื่อให้เกิดความพึงพอใจแล้วจะได้อำนวยประโยชน์แก่ตนตามที่ปรารถนา วัตถุที่นำมาสังเวชนั้นนอกเหนือไปจากการกราบไหว้บูชาศิโรราบ ก็เป็นวัตถุที่ตนเองพอใจ และคิดว่าผู้อื่นก็พึงพอใจเช่นกัน ได้แก่ ปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยา เป็นต้น โดยมีวิธีการดังนี้ คือนำสุราอาหารต่างๆพร้อมด้วยวัตถุสักการะอื่นๆ มาวางค่อน้ำเตวรูป โคนคั้นไม้ ข้างภูเขาข้างแม่น้ำ ฯลฯ แล้วเผาวัตถุสักการะ เช่น รูปเทียน ของหอมต่างๆ กล่าวคำเชิญให้เทวะนั้นมารับส่วยสิ่งที่นำมา และขอให้อำนวยประโยชน์ตามที่ตนต้องการ บางที่บางแห่งก็ใช้สิ่งมีชีวิต เช่น วัว หมู ไก่ เป็ด แพะ แกะ และคน เป็นเครื่องสังเวช

เบญจมาศ แพทอง (2540:73-74) ก็มีความคิดเห็นไปในทำนองเดียวกันโดยกล่าวว่า การบวงสรวงสังเวชนับเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งที่มีต่ออำนาจเหนือมนุษย์หรือตอบแทนสิ่งที่ตนคิดว่าเป็นการได้รับจากอำนาจเหนือตน เพราะมนุษย์ในสมัยก่อนยังเชื่อของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคลบนคาลให้เป็นที่ไปในทางร้ายและทางดี ซึ่งความเชื่อในเรื่องดังกล่าวก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆมากมาย แม้ว่าวิทยาการใหม่ๆ ได้เจริญก้าวหน้าไปมากมายแล้ว แต่คนส่วนมากก็ยังพึงพอใจต่อการกระทำของคนที่มีความเชื่ออำนาจเหนือมนุษย์ อย่างน้อยก็ในด้านจิตใจ เช่น ก่อนลงมือทำงานสำคัญหรือเมื่อได้รับโชคลาภ ก็หาฤกษ์ยามยามดีตั้งพิธีบวงสรวงเทวอารักษ์เพื่อขอความเมตตาให้ช่วยอำนวยประโยชน์ให้สำเร็จในกิจการทั้งปวงหรือขอขมาที่บันคาลให้ลาภยศสรรเสริญแก่ตน

นอกเหนือจากการประกอบพิธีกรรมและการเช่นสรวงสังเวชแล้ว ยังมีการพัฒนาความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่นเวทมนตร์คาถา เพื่อโน้มน้าวให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์คลบนคาลให้เกิดผลต่างๆ ตามที่ต้องการ สำหรับกรณีการทำขวัญเรือจะเห็นได้ว่ารูปแบบการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อนั้นเป็นไปได้ทั้งสองทางดังที่กล่าวมา คือการติดต่สื่อสาร โดยตรง คือการที่เจ้า

ของเรือและลูกเรือทำขวัญเรือด้วยตนเอง และการสื่อสารผ่านคนกลางซึ่งในที่นี้คือหมอขวัญนั่นเอง โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่าการทำขวัญเรือทำขึ้นเพื่อบูชาแม่ย่านาง รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ การใช้เวทมนตร์คาถาเป็นสิ่งที่ช่วยคุ้มครองและป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากการเดินทาง การแข่งขันและการประกอบอาชีพได้

ข้อมูลบททำขวัญและพิธีทำขวัญเรือสะท้อนให้เห็นลักษณะความเชื่อของลัทธิศาสนาสามประการ คือศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และลัทธิผีสามเทวดา สำหรับความเชื่อที่น่าจะเป็นที่มาของการทำขวัญเรือน่าจะเป็นความเชื่อดั้งเดิม นั่นคือ ความเชื่อเรื่องขวัญ และความเชื่อเรื่องวิญญาณและอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติซึ่งก็คือแม่ย่านาง สำหรับกลุ่มคนไทยความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่พ้องกันหลายชนชาติในเอเชียอาคเนย์ เห็นได้ว่าสิ่งไม่มีชีวิตหลายอย่างที่นำมาทำขวัญ เช่น ขวัญเรือ ขวัญเกวียน ขวัญเสา ล้วนมีที่มาจากต้นไม้ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะคนไทยเชื่อว่าต้นไม้มีนางไม้สิงสถิตอยู่และมีเทวารักษ์คอยพิทักษ์รักษา การทำขวัญแม่ย่านางจึงถือว่าเป็นการทำขวัญนางไม้ตะเคียนนั่นเอง เนื่องจากไม้ส่วนใหญ่ที่นำมาทำเรือคือไม้ตะเคียน ดังนั้นแม่ย่านางก็คือนางไม้ตะเคียนที่เปลี่ยนสถานะและเปลี่ยนสถานที่สิงสถิตจากไม้ตะเคียนในป่าไปเป็นเรือนั่นเอง นอกจากความเชื่อเรื่องขวัญแล้ว พิธีทำขวัญเรือยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณต่างๆ อีกมากมาย นอกจากแม่ย่านางแล้วยังมีผีพราย ผีน้ำ รวมทั้งเทวดาศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่นหรือประจำท้องทะเล เช่น พญาคือเล หรือพ่อตาขุนเล เป็นต้น วิญญาณเหล่านี้มีทั้งร้ายและดี ดังนั้นการเคารพบูชาหรือเซ่นสังเวยแม่ย่านางและวิญญาณต่างๆ จึงจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการประกอบอาชีพได้

ถึงแม้ว่าการทำขวัญเรือน่าจะมีจุดกำเนิดมาจากความเชื่อในลัทธิผีสามเทวดา แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งบททำขวัญก็ได้สะท้อนให้เห็นอิทธิพลความเชื่อของพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ด้วย ที่เห็นได้เด่นชัดคือการสรรเสริญพระรัตนตรัยก่อนที่จะประกอบพิธี และถารอัญเชิญเทพเจ้าต่างๆ ในศาสนาพราหมณ์เข้าร่วมพิธีด้วย ซึ่งก็ถือเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของพิธีกรรมต่างๆ ในประเทศไทย ไม่เฉพาะแต่การทำขวัญเรือเท่านั้น แต่หมายรวมถึงพิธีกรรมทางศาสนาในพิธีกรรมอื่นๆ ด้วย

3.1.2 ความหมายของพิธีกรรมในแง่เศรษฐกิจ

พิธีกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึง พิธีกรรมบางอย่างที่เกี่ยวเนื่องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ซึ่งสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพของคนในสังคม และสัมพันธ์กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ หากแบ่งวิวัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ออกเป็นช่วงต่างๆ ตามพัฒนาการ อาจแบ่งได้ดังนี้

3.1.2.1 **สังคมดั้งเดิม (Primitive Society)** เป็นสังคมในยุคเริ่มแรก ที่เน้นการเข้าป่าล่าสัตว์เพื่อประทังชีวิต มนุษย์ในสังคมนี้ยังไม่สามารถสร้างผลิตผลต่างๆด้วยตนเอง

3.1.2.2 **สังคมเกษตรกรรม (Agricultural Society)** เป็นสังคมที่เน้นการผลิตทางการเกษตร เช่นการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองและพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก

3.1.2.3 **สังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society)** เป็นวิวัฒนาการของสังคมสมัยใหม่ ที่เน้นผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก โดยมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยและก้าวหน้ามากที่สุด

หากพิจารณาระบบเศรษฐกิจของพื้นที่ทั้งสามจังหวัดที่ศึกษา คือ ชุมพร นครศรีธรรมราช และ สุราษฎร์ธานี จะเห็นได้ว่าอยู่ในระยะที่สอง นั่นคือสังคมเกษตรกรรม ปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพ นอกจากแรงงานคนและสัตว์แล้ว ยังต้องอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติหลายอย่างที่เป็นตัวสนับสนุนให้เกิดผลผลิตต่างๆ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ย่อยนอกเหนือจากวิสัยมนุษย์ที่จะสามารถควบคุมได้ การพึ่งพาอาศัยสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์เชื่อว่ามีพลังอำนาจที่จะคลบแคลสิ่งต่างๆเหล่านี้ได้จึงเป็นสิ่งจำเป็น พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจจึงมีจุดประสงค์เพื่ออ่อนนวยทพยคารวมทั้งภูติผีปีศาจ เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกให้เกิดความเจริญอกงามในการทำเกษตรกรรม รวมทั้งป้องกันอันตรายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น

การประกอบอาชีพเป็นปัจจัยหนึ่งที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมในแง่เศรษฐกิจ เนื่องจากอาชีพหลักของชาวไทยส่วนใหญ่คือเกษตรกรรม พิธีกรรมหลายอย่างจึงเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ เช่น อาชีพทำนา ก็จะมีพิธีทำขวัญนา ทำขวัญข้าว ทำขวัญวัวควาย เป็นต้น ทั้งนี้เพราะการทำขวัญเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทยที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร และความอยู่เย็นเป็นสุขของสิ่งต่างๆ นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรม การประกอบอาชีพหลายอย่างสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม คนไทยจึงมักตั้งถิ่นฐานอยู่

ตามริมน้ำ ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำลำคลองหรือริมชายฝั่งทะเล สายน้ำเหล่านี้นอกจากใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกแล้ว ยังเป็นแหล่งคมนาคมและแหล่งอาหารที่สำคัญ เมื่อสายน้ำสัมพันธ์กับชีวิต สิ่งก็ตามมาคือ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ หลายอย่างที่เกี่ยวข้งกับน้ำ เช่น ประเพณีการแข่งเรือ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีการแห่พระทางเรือในเทศกาลออกพรรษา เป็นต้น

พิธีทำขวัญเรือนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวประมงภาคใต้ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นคาบสมุทรล้อมรอบ ด้านตะวันตกเป็นทะเลอันดามัน ส่วนด้านตะวันตกเป็นฝั่งอ่าวไทย ประกอบกับมีแม่น้ำลำคลองที่สำคัญๆ ต่อการดำรงชีวิตหลายสาย สภาพพื้นที่เช่นนี้จึงทำให้ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมงคือ พิธีทำขวัญเรือซึ่งกระทำกันในแถบชายทะเลและแม่น้ำลำคลอง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจและเอื้อประโยชน์ต่ออาชีพของคนในชุมชน ดังที่ พานิช ทินนิมิตร (2529:4295) ได้กล่าวว่าอาชีพประมงเป็นอาชีพสำคัญอย่างหนึ่งของประชาชน 14 จังหวัดภาคใต้ เพราะประชาชนอยู่ใกล้น้ำ ใกล้ทะเล ชาวใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในชนบทนิยมบริโภคปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ เป็นอาหารประจำวัน เพราะสามารถหาปลาและสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ได้ในท้องถื่นของตน สำหรับการบริโภคเนื้อโค กระบือหรือสุกรมักจะถือกันว่าเป็นเรื่องพิเศษ และจะฆ่าชำแหละโค กระบือและสุกรเฉพาะงานใหญ่ๆ เช่น งานฉาปนกิจศพ งานบวชนาค หรืองานมงคลสมรส เป็นต้น

สำหรับกลุ่มชาวประมงและชาวบ้านที่มีบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหรือชายฝั่งทะเลเรือมีความหมายในหลายประการ คือเป็นทั้งพาหนะในการเดินทาง มีความสำคัญในการค้าขาย และเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญต่อการประกอบอาชีพ และยังเป็นชาวใต้ในขอบเขตจังหวัดชุมพร นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานีซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง เรือถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และการทำมาหากิน ความสุขสบายในชีวิตขึ้นอยู่กับความสามารถประกอบอาชีพได้ดีเพียงใด จับสัตว์น้ำได้มากหรือไม่ ซึ่งในหลายๆ ครั้งก็ไม่สามารถคาดเดาได้ นอกจากเรือมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับประเพณีบางอย่าง เช่น การแข่งเรือยาวประเพณี ประเพณีการแห่พระในเทศกาลออกพรรษา เป็นต้น

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพิธีกรรมกับความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อทางเศรษฐกิจก็เกี่ยวเนื่องกับในการประกอบอาชีพ แสดงให้เห็นความสำคัญของเรือในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม การค้าขาย การประกอบอาชีพ เป็นต้น ความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง และความจำเป็น

ทางเศรษฐกิดังที่กล่าวมาเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือ นอกจากการทำขวัญเรือแล้วพบว่ายังมีพิธีอื่นๆ อีกหลายพิธี ดังจะกล่าวต่อไปนี้

3.2 พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่อนั้นมิใช่มีเพียงพิธีทำขวัญเรือเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเรือเป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบอาชีพและการคมนาคม ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมหลายอย่างที่เกี่ยวเนื่อง ดังนี้

3.2.1 พิธีขอไม้เพื่อไปทำเรือ

การตัดไม้เพื่อไปทำเรื่อนั้นเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะต้องมีการเลือกชนิดและลักษณะของไม้ให้เหมาะสมกับประเภทของเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้ที่จะนำไปทำเรือพายแข่ง จะต้องเลือกไม้ตะเคียนที่มีลักษณะดี ตรงตามที่ตำรากล่าวไว้ นายช่างทำเรือจะต้องเข้าไปในป่าลึกเพื่อตัดไม้ ซึ่งจะต้องมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อขอไม้จากเทวารักษ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในป่า เนื่องจากไม้ที่นำมาทำเรือส่วนใหญ่เป็นไม้ตะเคียนทอง ซึ่งเชื่อกันว่ามีนางไม้ตะเคียนสิงสถิต และมีเทวารักษ์ปกปักรักษา ผู้ที่ตัดไม้จึงต้องทำพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อขออนุญาตตัดไม้ไปใช้ทำเรือ

ขั้นตอนในการทำพิธีนั้นในขั้นแรกผู้ทำพิธีจะต้องเตรียมอาหารคาวหวานและดอกไม้รูปเทียนเท่าที่พอจะหาได้เพื่อเป็นเครื่องสังเวยนางไม้และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในป่า หลังจากเตรียมเครื่องบูชาเรียบร้อยแล้วจะต้องกล่าวขอต้นไม้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า โดยกล่าวคำขอและบอกกล่าวจุดประสงค์ของการตัดไม้ นอกจากนี้ยังต้องกล่าวอัญเชิญนางไม้หรือวิญญาณต่างๆ ที่อยู่ในต้นไม้ขึ้นไปสิงสถิตที่อื่น โดยอาจตั้งศาลเอาไว้ให้ แล้วจึงตัดต้นไม้ ก่อนที่จะชักลากออกจากป่า จะต้องมีการโกนไม้เป็นรูปลำเรือเสียก่อนเพื่อความสะดวกในการชักลาก

มีเรื่องเล่ากันมาเกี่ยวกับพิธีกรรมในขั้นตอนขอไม้ไปทำเรือว่า มีผู้สร้างเรือลำหนึ่งเล่าให้ฟังว่า บางครั้งในเวลากลางคืนโดยเฉพาะในคืนเดือนเพ็ญ ผู้คนเรือจะเห็นนางไม้นั่งอยู่ที่หัวเรือที่กำลังขุด ซึ่งแสดงว่านางไม้ยังมีความอาลัยอาวรณ์ไม่ยอมจากต้นไม้ไปอยู่ที่อื่น ถ้าเป็นเช่นนั้นเมื่อขุดเรือเสร็จนำมาที่วัดแล้ว ก็จะต้องทำพิธีอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเชิญนางไม้ที่มากับเรือให้กลับไปอยู่ป่า เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะได้ยินเสียงร้องโหยหวนเสมือนได้รับความชอกช้ำแสนสาหัส (กริชา โมระมัต, 2543 :20)

3.2.2 พิธีกรรมในการต่อเรือ ในการต่อเรือมีพิธีกรรมต่างๆ หลายขั้นตอนดังนี้

การขึ้นโขนหรือการยกโขนเรือ จะต้องให้พระสงฆ์ หรือหมอมนต์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องโหราศาสตร์เป็นผู้หาฤกษ์ยามให้ว่าเวลาใดเป็นเวลาดีสำหรับการขึ้นโขนเรือ ส่วนมากผู้หาฤกษ์ยามจะนำวันเดือนปีเกิดของเจ้าของเรือ หรือดวงของเจ้าของเรือมาคำนวณด้วย เมื่อใกล้เวลาฤกษ์จะทำพิธีเช่นไหว้ โดยนำผ้าแพรสีต่างๆ มาผูกไว้ที่โขนเรือ คล้องพวงมาลัยและปิดทอง ผ้าแพรที่ผูกจะใช้สีใดนั้นจะคู่ให้สมพงศ์กับเจ้าของเรือ ถ้าออกเรือแล้วทำมาหากินได้ดี ก็จะใช้สีนั้นตลอดไป แต่ถ้าไม่ดีก็อาจเปลี่ยนสีของผ้าแพรได้ในภายหลัง

การประจุโขน หรือลงลูกประตักลูกแรก ลูกประตักคือหมุดสำหรับตรึงไม้เข้าด้วยกันต่างตะปูสมัยโบราณลูกประตักลูกแรกที่จะลงนั้นเป็นหมุดเหล็ก ผู้ทำพิธีซึ่งเรียกว่าหมอหรือหมอมนต์จะตอกลูกประตักนี้ เพื่อตรึงเขนเข้ากับกระดูกงู หมอจะว่าคาถา 1 ครั้ง ตอกหมุด 1 ครั้ง ทำจนครบ 3 ครั้ง คาถาที่ว่านี้มีบทสวดชยันโต และคาถาปิดทวารทั้ง 9 เป็นต้น ขณะทำพิธีห้ามคนเดินผ่านบริเวณพิธี หากผู้ใดเดินผ่านเมื่อคายไปจะต้องไปเป็นแม่ย่านางประจำเรือตลอดไป

การวางกงเรือ ส่วนของกงที่จะต่อเข้ากับกระดูกงู เรียกว่าดินหงส์ ต้องพรมน้ำมันดี เพราะถ้าต่อไม้ดีจะมีอันตราย นอกจากนี้กระดูกงูจะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือส่วนหัว ส่วนกลาง และส่วนท้าย ต้องวางกงสามตัวแรกตามส่วนดังกล่าว เรียกว่า กงครุ การวางกงต้องวางไม้ให้ทับศูนย์ สมัยโบราณคำนวณโดยใช้สตางค์แดง ถ้าวางกงทับศูนย์ จะมีอันเป็นไปโดยแก้ไขไม่ได้ นอกจากนี้ยังต้องระวังไม่ให้กงเรือทับตาไม้อีกด้วย ส่วนการขึ้นกระดานเรื่อนั้น เมื่อจะเริ่มขึ้นกระดานเรือ จะนำของมีค่า เช่นเงิน ทอง นางกวัก บรรจุไว้ใต้ท้องเรือ เป็นการเอาเคล็ดว่าเรือจะนำไปพบความร่ำรวย หรือกวักเงินกวักทองมาเข้าเรือ

(ทัศนีย์ ทานควนิชย์, 2535:4-45)

แต่ในปัจจุบันเนื่องจากความเชื่อเรื่องนี้ลดน้อยลง จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือต่อเรือ 3- 4 แห่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช ทำให้ทราบว่ามิได้มีเจ้าของเรือจำนวนมากที่จะประกอบพิธีกรรมเหล่านี้อย่างครบถ้วน ส่วนใหญ่มักเน้นการผูกผ้าแพรสีในตอนยกโขนเรือเท่านั้น

3.2.3 พิธีเชิญแม่ย่านางเข้าประจำเรือ

เมื่อสร้างเรือเสร็จแล้ว จะมีพิธีหนึ่งที่เน้นการเชิญแม่ย่านางให้เข้ามาประจำเรือลำนั้นๆ จะ

ต้องนำเรือลงจากคานก่อน ในขั้นตอนนี้จะต้องดูฤกษ์ยามและทำพิธีเช่นเดียวกันกับการยกโชนเรือ มีการจัดเครื่องสังเวท อัญเชิญแม่ย่านางมารับเครื่องสังเวท แล้วทำพิธีเจิมหัวเรือ จากนั้นก็กล่าวบททำขวัญเพื่อเชิญแม่ย่านางมาประทับเรือ บางรายอาจมีการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆที่นับถือด้วย เช่น นายหัว นายกลาง นายวาง นายท้าย ซึ่งถือกันว่าเป็นบริวารของแม่ย่านางเรือ เป็นต้น เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะต้องแล่นเรือออกไปทันที ไม่ว่าจะใกล้หรือไกลเพียงใดก็ตาม ถือว่าเป็นเคล็ดที่แสดงให้เห็นว่ามีการเริ่มนำเรือมาใช้ไม่ว่าจะเป็นเรือพายที่ใช้แข่งขันหรือเรือประมงก็ตาม โดยเรือบางลำจะต้องมีการเลือกทิศทางที่จะเดินเรือออกไปด้วย โดยดูตามตำราเทพจร เจ้าของเรือประมงบางลำก็ถือเคล็ดว่าจะต้องจับปลามาให้ได้ จะมากหรือน้อยก็ได้ ส่วนเรือพายแข่ง ฝีพายก็ต้องพายเรือออกไปอย่างแข็งแรงเช่นกัน

กริชา โมระมัด ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับพิธีกรรมในขั้นตอนเชิญแม่ย่านางเรือของเรือยาวพายแข่งนี้ไว้ว่า เมื่อได้ฤกษ์ยามยามดี ก็จะทำพิธีเชิญแม่ย่านางเข้าประทับเรือ ในพิธีนี้มีหัวหมู บายศรี และเครื่องสังเวทต่างๆ ตามพิธีทางไสยศาสตร์ เพราะฝีพายเรือเชื่อและถือกันว่าการได้แม่ย่านางเรือที่ค้ำนั้นจะนำชัยชนะและความเป็นสิริมงคลมาให้ แพรพรรณที่สวยงามจะถูกนำมาตกแต่งและผูกที่โชนเรือและโชนเรือนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ฝีพายเรือทั้งหลายจะต้องให้การสักการะ และเมื่อเสร็จการแข่งขันแล้วจะถอดเก็บรักษาไว้ในที่อันควร เมื่อตกแต่งเรือและอัญเชิญแม่ย่านางเข้าประทับเรือเรียบร้อยแล้ว ก็จะเชิญเรือลงน้ำตามฤกษ์ยามที่กำหนด ตรวจสอบความเรียบร้อย ความสวยงามและความสง่างามของเรือ ฝีพายก็ลงทำการพาย เสร็จพิธีก็นำเรือไปเก็บที่วัด รอกำหนดการลงพายต่อไป เมื่อถึงเวลาที่จะทำการพายแข่งขัน ก็จะต้องทำพิธีอัญเชิญแม่ย่านางเรืออีกครั้งหนึ่ง บรรดาฝีพายเรือจุกธูปขอมาต่อแม่ย่านางเรือ จะนำเรือลงน้ำเฉยๆ ไม่ได้ เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้แม่ย่านางโกรธ อาจเป็นสาเหตุให้เรือแพ้หรือเกิดอุบัติเหตุอื่นๆ แก่ฝีพายใด ในช่วงการพายแข่งขัน นายหัวเรือจะใช้นกหวีดให้สัญญาณในการเร่งจังหวะการพาย แต่ในบางครั้งพบว่านายหัวเรือใช้ด้ามพายกระทุ้งหัวเรือเป็นระยะๆ อันเป็นการขอพละกำลังจากแม่ย่านางเรือให้แก่ฝีพายนั่นเอง (กริชา โมระมัด , 2543 : 20-21)

3.2.4 พิธีทำบุญเรือ

พิธีทำบุญเรื่อนั้นเป็นกิจพิธีของชาวประมง มีลักษณะการประกอบพิธีคล้ายกับการทำบุญบ้าน คือนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์บนเรือ พร้อมทั้งถวายภัตตาหารเพลและจตุปัจจัยเครื่องไทยธรรมต่างๆ จุดมุ่งหมายของพิธีทำบุญเรือก็เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้แก่ญาติผีปีศาจหรืออำนาจลึกลับที่จะก่อให้เกิดภัยร้ายแรง นอกจากนี้การเจริญพระพุทธมนต์ยังสามารถป้องกันภูติผีปีศาจและก่อให้เกิดสิริมงคลได้ (ชมพูนุท นาศิริภักย์, 2537:128)

พิธีทำบุญเรือนี้เจ้าของเรืออาจจะจัดให้มีปีละครั้งหรือบางครั้งเห็นว่าทำมาหากินไม่ดี และมีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้นในเรือ ก็อาจจัดให้มีพิธีทำบุญเรือขึ้นก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความต้องการของเจ้าของเรือ

3.2.5 พิธีทำขวัญเรือ

พิธีทำขวัญเรือเป็นพิธีที่เกิดจากการประสมประสานระหว่างความเชื่อเรื่องขวัญของกลุ่มคนไทยกับความเชื่อเรื่องแม่ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ของชาวประมง เป็นพิธีกรรมที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อชาวเรือ เรือทุกลำจะต้องทำขวัญเรือไม่ว่าจะเป็นเรือประมงหรือเรือพายแข่งก็ตาม เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อแม่ย่านางและอ้อนวอนขอให้แม่ย่านางคุ้มครองเรือและลูกเรือทุกคนให้รอดพ้นจากอันตรายต่างๆ

3.3 พิธีทำขวัญเรือ

3.3.1 ที่มาของพิธีทำขวัญเรือ พิธีทำขวัญเรือเป็นพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นอิทธิพลความเชื่อต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.3.1.1 อิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมและลัทธิผีสาางเทวดา (Animism)

ลัทธิผีสาางเทวดาเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มคนไทยที่เชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยคิดว่าเหตุการณ์ร้ายแรงต่างๆ มีสิ่งหนึ่งซึ่งไม่มีตัวตนคลบ้นคาลให้เป็นที่ไป ทำให้เกิดการยอมรับนับถืออำนาจลึกลับ ภูติผีปีศาจและสิ่งเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมที่มีอิทธิพลความเชื่อเรื่องผีสาางเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องมักจะเน้นการบวงสรวงสังเวทเพื่ออ้อนวอนอำนาจต่างๆ เหล่านั้นให้คุ้มครองและคลบ้นคาลให้ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมนั้นได้รับผลสำเร็จดังความมุ่งหมาย

อิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมที่ก่อให้เกิดพิธีทำขวัญเรือคือความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ วิญญาณ และคติการบูชาไม้ของคนไทย ซึ่งทำให้เกิดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือขึ้นหลายประการดังที่กล่าวมาเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือ ทั้งนี้เนื่องจากไม้ส่วนใหญ่ที่นำมาทำเรือมักมาจากไม้ตะเคียนซึ่งเชื่อกันว่ามีนางไม้สิงสถิตอยู่และมีเทพารักษ์คอยพิทักษ์รักษา ดังนั้นการกระทำใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับไม้เหล่านั้น เช่น การตัดไม้ไปทำเรือ เป็นต้น จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมเป็นขั้นตอนในแต่ละช่วงเวลา เพื่อบอก

กล่าวถึงศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นให้ได้รับรู้และแสดงความเคารพต่อนางไม้และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือและมีที่มาจากลัทธิผีสางเทวดาคือ พิธีขอไม้ไปทำเรือ พิธีกรรมในการต่อเรือ พิธีเชิญแม่ย่านางเข้าประจำเรือ พิธีทำบุญเรือ และพิธีทำขวัญเรือ

3.3.1.2 อิทธิพลศาสนาพราหมณ์ (Brahmanism)

ศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ศาสนาดั้งเดิมตั้งแต่สมัยพระเวทของอินเดีย (เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ 1,000 ปีก่อนพุทธกาล) ซึ่งมีลักษณะเป็นพหุเทวนิยมซึ่งนับถือเทพหลายองค์ แล้วเปลี่ยนแปลงไปที่ละขั้น จนถึงขั้นเทพองค์เดียวที่เป็นนามธรรม ในที่สุดได้วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาฮินดู มีพระเจ้าสูงสุดสามองค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ (พระนารายณ์) และพระศิวะ (พระอิศวร) เรียกว่า “ตรีมูรติ” (ปรีชา นุ่นสุข, 2542: 7347-7348)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่ามีชาวอินเดียได้เข้ามาติดต่อกับชาวไทย พร้อมทั้งมาตั้งถิ่นฐานในภาคใต้แถบจังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุงเป็นเวลานานแล้ว หลักฐานที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในปัจจุบันคือยังมีพราหมณ์ที่ผ่านการประกอบพิธีบวชโดยสมบูรณอยู่ในจังหวัดพัทลุงและนครศรีธรรมราช ซึ่งยังคงประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อของพราหมณ์หลายอย่างเช่นเดิม นอกจากนี้การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในภาคใต้ของประเทศไทยทุกพิธี ผู้กระทำพิธีจะต้องกล่าวบทชุมนุมเทวดาเป็นลำดับแรก รวมทั้งจะมีการเชิญเทพบางองค์ในศาสนาพราหมณ์มาร่วมในพิธี เช่นพญาพลีในพิธีทำภูมิบ้าน เป็นต้น ในพิธีทำขวัญเรือก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีการใช้บทชุมนุมเทวดาเริ่มพิธีก่อนด้วยบทอื่นๆ แสดงให้เห็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในพิธีทำขวัญเรือได้เป็นอย่างดี

3.3.1.3 อิทธิพลพุทธศาสนา

ประเพณีไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะเป็นศาสนาประจำชาติ คำสอนทั้งหลายได้กลายเป็นแบบแผนในการปฏิบัติและเป็นบุคลิกภาพของคนไทย ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นแนวคิดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศีลธรรม เกรกรรม การให้ทาน ความเมตตากรุณา บาปบุญคุณโทษ นรกสวรรค์ ชาติหน้า ความกตัญญู และความพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งอาจแสดงออกด้วยการกล่าวขย่งเพื่อแสดงความเคารพ หรือการเช่นสรวงบูชา เช่น การไหว้บิดามารดาครูบาอาจารย์ การกล่าวถึงพระรัตนตรัยในบทสวดดี และการเช่นสรวงสังเวชแม่ย่านางเรือ เป็นต้น นอกจากนี้พุทธศาสนายังก่อให้เกิดประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องมากมาย เช่นการทอดกฐิน การทอดผ้าป่า รวมทั้งประเพณีหรือพิธีกรรมมงคลต่างๆ ที่มักจะมิอิทธิพลของแนวคิดในเรื่องการประกอบพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง

ข้อแตกต่างระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์และลัทธิผีสางเทวดาอยู่ที่พิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรม และวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม สำหรับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาจะมีพิธีกรรมที่มีขั้นตอนที่ชัดเจน มีผู้ประกอบพิธีกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระ สามารถทำพิธีได้เหมือนกันจะเป็นใครก็ได้ และพิธีกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลง สืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาสู่ผู้ที่เกี่ยวข้อง สำหรับลัทธิผีสางเทวดาและศาสนาพราหมณ์นั้น ขั้นตอนของพิธีกรรมมีกำหนดไว้เช่นกัน แต่ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะที่ทำแทนกันไม่ได้ เช่น กรณีการทรงเจ้าเข้าผีซึ่งเป็นความเชื่อของลัทธิผีสางเทวดา วัตถุประสงค์ของพิธีกรรมก็กำหนดไว้ชัดเจนเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้เป็นการประกอบพิธีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยรวม นอกจากนี้พิธีกรรมบางอย่างอาจมีลักษณะประสมระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และลัทธิผีสางเทวดา ดังเช่น พิธีทำขวัญเรือ เป็นต้น ความผสมผสานระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนา ลัทธิผีสางเทวดา และลัทธิพราหมณ์ทำให้เกิดรูปแบบความเชื่อแบบใหม่ขึ้นในหมู่บ้าน นั่นคือพุทธศาสนาที่เรียกกันว่า “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” นั่นเอง

3.3.2 จุดมุ่งหมายในการทำขวัญเรือ จากการสัมภาษณ์พบว่าจุดมุ่งหมายในการทำขวัญเรือมีหลายประการ คือ

3.3.2.1 การทำขวัญเรือเป็นการสร้างความพึงพอใจแก่แม่ย่านางเรือ จากพื้นฐานความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายซึ่งไม่ใช่เทวดาชั้นสูงย่อมมีความรักโลก โกรธหลงและอารมณ์ต่างๆ เช่นเดียวกับมนุษย์ กรณีการทำขวัญเรือการทำให้แม่ย่านางเรือซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเรือเกิดความพึงพอใจจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น เพื่อวิงวอนให้แม่ย่านางช่วยปกป้องรักษาเรือและลูกเรือให้อยู่รอดปลอดภัยจากอันตรายทั้งหลายทั้งปวงและคลบ้นคาลความปรารถนาของคนให้ประสบผลสำเร็จในสิ่งต่างๆ ต่อไป

3.3.2.2 การทำขวัญเรือเป็นการแสดงความเคารพและขอขมาลาโทษหากลูกเรือคนใดกระทำการต่างๆที่ทำให้แม่ย่านางไม่พอใจ โดยแสดงออกด้วยการเช่นสรวงสังเวศเพื่อเป็นการไถ่โทษ

* พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน หมายถึงวิถีทางของความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของคนไทยในสังคมไทย ที่รับเอาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีสางเทวดาและคฤพราหมณ์ เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่นความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีสางเทวดา กับความเชื่อในคฤพราหมณ์เรื่องฤกษ์ยาม และเทพเจ้าต่างๆ จนเกิดเป็นพิธีกรรมต่างๆที่มีลักษณะประสมประสานกัน เช่นการทำขวัญต่าง ๆ เป็นต้น

3.3.2.3 ความเป็นสิริมงคลและโชคลาภ ชาวเรือเชื่อกันว่าเมื่อทำขวัญเรือแล้ว จะทำให้ท่ามาหากินได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากการทำขวัญเรือจะทำให้เกิดโชคลาภ แม้ย่านางจะคลบนันดาลให้จับสัตว์น้ำได้คราวละมากๆ เงินทองไหลมาเทมา หากเป็นกรณีเรือพายแข่ง แม้ย่านางก็จะช่วยบันดาลให้ได้รับชัยชนะ

3.3.2.4 การทำขวัญเรือทำให้เกิดความมั่นใจในการทำงาน เป็นมิ่งขวัญและกำลังใจให้ลูกเรือ ไม่ว่าจะเป็เรือพายแข่งหรือเรือประมงก็ย่อมต้องการกำลังใจในการทำงานด้วยกันทั้งสิ้น สำหรับเรือประมง การออกไปจับสัตว์น้ำถือว่าเป็นภาวะที่ต้องเสี่ยงอันตราย ในอดีตอาจจะต้องเสี่ยงกับสภาพอากาศที่เลวร้าย ภัยจากอุบัติเหตุต่าง ภัยจากโจรสลัด ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีที่ช่วยในการประมงมากมาย แต่อย่างไรก็ตามการรอนแรมไปในทะเล ในหลายครั้งอาจพบกับอุปสรรคที่ไม่คาดคิดและไม่สามารถหาหนทางป้องกันได้ ดังนั้นชาวเรือจึงต้องพึ่งอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไถ่สัตว์นั้นคือแม้ย่านางนั่นเอง ส่วนในกรณีลูกเรือพายแข่งก็เช่นกัน ย่อมต้องการความฮึกเหิม และกำลังใจในการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อชัยชนะ

3.3.2.5 การทำขวัญเรือเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่ลูกเรือ การประกอบพิธีร่วมกันย่อมเป็สิ่งหนึ่งี่สร้างความเป็น้ำหนึ่งใจเดียวกัน และเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะอีกด้วย

3.3.2.6 การทำขวัญเรือแสดงถึงการรำลึกถึงบุญคุณของเรือ ซึ่งเป็นเรื่องมีัยสำคัญในการประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นการประมงหรือการค้าขายก็ตาม

พิธีกรรมหลายพิธีที่ชาวได้จัดขึ้นเนื่องจากความเชื่อต่ออำนาจเร้นลับเหนือธรรมชาติมากกว่าจะประกอบพิธีกรรมตามธรรมเนียม หากพิธีใดที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มทางสังคมมากและมีผลทางจิตวิทยา ก็ยังทำให้เกิดความเชื่อมั่นและมีการประกอบพิธีมากขึ้นตามไปด้วย การทำขวัญเรือก็เช่นเดียวกัน จุดประสงค์หลักของการประกอบพิธีจึงมิใช่เป็นการธำรงรักษาประเพณีการทำขวัญ หากแต่แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องแม้ย่านางซึ่งมีผลต่อผลประโยชน์และการประกอบอาชีพของชาวเรือ การทำขวัญเรือจึงเป็นพิธีกรรมหนึ่งี่เป็นการแสดงความเคารพต่อแม้ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัย และ โชคลาภในการประกอบอาชีพและชัยชนะในการแข่งขัน

3.3.3 วาระในการทำขวัญเรือ

การทำขวัญเรือถือเป็นพิธีการทำขวัญที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่สำคัญยิ่งต่อชาวประมง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าไม่มีเรือลำใดที่ไม่มีการทำขวัญเรือ เพียงแค่สถานการณ์และลักษณะการประกอบพิธีทำขวัญเรือเท่านั้นที่แตกต่างกัน ชาวประมงโดยส่วนใหญ่มักจะเรียกการทำขวัญเรือว่า “การทำขวัญแม่ย่านาง หรือการไหว้หัวเรือ” โดยจะประกอบพิธีทำขวัญกันในสถานการณ์ดังต่อไปนี้

3.3.3.1 การใช้เรือใหม่เป็นครั้งแรก หรือที่เรียกกันว่า การลงเรือน้ำแรก พิธีทำขวัญเรือในการใช้ครั้งแรกนี้มักจะเป็นพิธีที่ใหญ่ ก่อนข้างจะมีขั้นตอนของพิธีกรรมสมบูรณ์ทุกขั้นตอน อาหารคาวหวานที่ใช้เช่นสรวงแม่ย่านางก็จัดเตรียมอย่างดีเป็นพิเศษ และมักจะเชิญหมอขวัญมาประกอบพิธี

3.3.3.2 ก่อนการออกเรือเพื่อไปหาปลาในแต่ละครั้ง(กรณีเรือประมง) มักเป็นพิธีกรรมที่ทำกันอย่างย่อ ส่วนใหญ่มักเป็นเจ้าของเรือหรือได้กั๋งเรือจะเป็นผู้ประกอบพิธีเอง

3.3.3.3 ช่วงระยะเวลาหลังจากหยุดหาปลาในหน้ามรสุม ซึ่งจะต้องงัดจับปลาเป็นเวลาแรมเดือน ในครั้งแรกที่จะออกเรือ ส่วนใหญ่ชาวประมงจะต้องเซ่นไหว้แม่ย่านางเพื่อให้จับปลาได้มากๆ

3.3.3.4 เมื่อเจ้าของเรือหรือลูกเรือประสบอุบัติเหตุ หรือมีกลางร้ายเกิดขึ้นในเรือ หรือพบเห็นเหตุการณ์ประหลาด เช่นพบศพลอยน้ำมา หรือมีลูกเรือพบเห็นหญิงสาวในเรือที่คิดว่าน่าจะเป็นแม่ย่านางหรือเมื่อคิดว่าเรือถูกไสยศาสตร์ มักจะต้องเชิญหมอทำขวัญที่มีความรู้ทางด้านไสยศาสตร์มาประกอบพิธี

3.3.3.5 ในกรณีที่จับปลาได้ดี มีโชคลาก ทำมาค้าขึ้น (แต่ในกรณีนี้มักจะไม่ค่อยมีการทำขวัญเรือเท่าใดนัก มักจะเป็นในกรณีที่4 มากกว่า)

3.3.3.6 ในช่วงเทศกาลต่างๆ เรือบางลำจะจัดให้มีการทำขวัญเรือ ซึ่งมีจำนวนน้อย

3.3.3.7 หลังจากเรือขึ้นคานเป็นเวลานานๆ อาจจะใช้ข้อมเรือหรือคกแต่งเรือเพื่อทำการแข่งขันก็ตาม เมื่อลงจากคานจะมีการทำขวัญเรืออีกครั้งหนึ่งก่อนนำเรือไปให้

3.3.3.8 สำหรับกรณีของการทำขวัญเรือพายแข่งนั้นถือว่าเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีของท้องถิ่นนั้นคือ ประเพณีชักพระหรือลากพระในช่วงเทศกาลออกพรรษาของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดชุมพร

3.3.4 ประเภทของเรือที่จะต้องทำขวัญ

เรือทุกลำไม่ว่าจะเป็นเรือประเภทใดก็ตามจะต้องทำขวัญเรือทั้งสิ้น เพียงแต่การประกอบพิธีกรรมอาจจะเล็กน้อยแตกต่างกันเท่านั้น สามารถแบ่งประเภทเรือที่จะทำขวัญเรือได้ดังนี้

3.3.4.1 เรือพายแข่ง เป็นเรือที่เน้นการทำขวัญมากที่สุด มีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมซับซ้อนมากที่สุด และในการทำขวัญเรือมักจะต้องเชิญหมอมที่มีอาชีพทำขวัญโดยเฉพาะมาประกอบพิธี

3.3.4.2 เรือประมง ในการประกอบพิธีกรรมโดยส่วนใหญ่ เจ้าของเรือมักเป็นผู้ทำเอง ทั้งนี้เพื่อความสะดวกประหยัดเวลาและเงินทอง ส่วนใหญ่มักจะทำขวัญก่อนออกเรือไปหาปลา

3.3.4.3 เรือลากจูง มักจะทำขวัญเรือเพียงครั้งเดียว คือเรือใหม่ก่อนที่จะใช้งานเป็นครั้งแรก

3.3.4.4 เรือท่องเที่ยว เป็นเรือที่มักไม่ค่อยมีการทำขวัญเท่าใดนัก ส่วนใหญ่มักจะทำขวัญเรือในครั้งแรกที่ใช้เรือเท่านั้น

ข้อมูลประเภทของเรือที่ทำขวัญสามารถสรุปได้ว่าเรือทุกประเภทสามารถทำขวัญเรือได้ แต่เรือที่นิยมทำขวัญเรือมากที่สุดคือ เรือประมงและเรือพายแข่งที่มักประกอบพิธีกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ส่วนเรือลากจูงและเรือท่องเที่ยวไม่น่าค่อยมีการทำขวัญเรือเท่าใดนัก

3.3.5 หมอขวัญ

บุคคลที่ทำขวัญเรือ เรียกกันโดยทั่วไปว่า “หมอขวัญ” หรือ “หมอทำขวัญ” เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่สื่อสารระหว่างสิ่งศักดิ์ทั้งหลายหรือที่เราอาจเรียกว่า “มายาศาสตร์” (Magic) โดยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามขั้นตอน อีกทั้งเครื่องประกอบพิธีต่างๆ ทั้งหลายซึ่งหากมีมากเท่าใดก็ย่อมทำให้พิธีนั้นขลังและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น และหากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นพึงพอใจ ก็จะคลบบันดาลให้เจ้าของพิธีได้รับผลสมความปรารถนา ซึ่งในที่นี้ก็คือ โชคลาภ เงินทอง ชื่อเสียง ชัยชนะ และความปลอดภัยในการประกอบอาชีพประมงและการแข่งเรือ

3.3.5.1 ข้อมูลบททำขวัญ หมอขวัญและวิทยากรผู้ให้ข้อมูล

ก. จังหวัดนครศรีธรรมราช บททำขวัญเรือที่รวบรวมได้มีทั้งสิ้น 10 ส่วน จากจำนวนหมอขวัญ 10 คน ดังนี้

1. พราหมณ์แจ่ง พรหมชาติ อายุ 83 ปี อยู่บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 8 บ้านเสม็ดเอน อำเภอปากพนัง จ.นครศรีธรรมราช เนื่องจากวิทยากรมีเชื้อสายพราหมณ์ จึงมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก
2. พระสมุห์เผียน อุดตสนุโต อายุ 70 ปี เจ้าอาวาสวัดศรีสมบูรณ์ ตำบลปากพนังฝั่งตะวันตก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่แล้วมักจะไม่เดินทางไปประกอบพิธีกรรมด้วยตนเอง แต่จะมอบผ้าผูกโขนเรือที่ผ่านการทำพิธีแล้วให้เจ้าของเรือนำไปผูกโขนเรือ
3. นายพยอม สุขจันทร์ อายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 325 หมู่ที่ 5 ถนนบางว่า ตำบลปากพนังฝั่งตะวันออก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาชีพเป็นหมอดูและทำพิธีทางไสยศาสตร์
4. โกมล สุวรรณโกศย์ อายุ 64 ปี อยู่บ้านเลขที่ 43/2 หมู่ที่ 1 ตำบลปากนคร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาชีพเป็นหมอทำขวัญเรือ ตั้งแต่ศาลพระภูมิ และเป็นหมอดู
5. นายปิ่น เวชพิศ อายุ 69 ปี อยู่บ้านเลขที่ 132 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าวี อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชาวสวนผลไม้
6. นายจิ้น เลิศไกร อายุ 85 ปี อยู่บ้านเลขที่ 120 หมู่ที่ 5 ตำบลคอนกลาง อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาชีพเป็นหมอทำขวัญต่างๆ
7. นายกลิ่ง ดิษฐรักษ์ อายุ 73 ปี อยู่บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 2 ตำบลกาละเก็ด อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช อาชีพหลักคือเกษตรกรกรรม ส่วนอาชีพทำขวัญเป็นอาชีพรอง

8. นายหนูกลิ่น เชาวลิต อายุ 70 ปี อยู่บ้านเลขที่ 46/1 หมู่ที่ 6 ตำบลท่าซิ่น อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาชีพหลักคือทำขวัญต่างๆ และเป็นหมอดู

9. นายจรูญ พรหมนาเวช 73 ปี อยู่บ้านเลขที่ 29 หมู่ที่ 3 บ้านโนนบ้าน ตำบลทุ่งไผ่ อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาชีพเป็นหมอดูและทำขวัญ

10. นายขอม อักษรวงศ์ อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 135 หมู่ที่ 3 ตำบลเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาชีพทำขวัญเป็นอาชีพหลัก

เป็นที่น่าสังเกตว่าหมอดูทำขวัญเรือในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นจะมีถิ่นที่อยู่ที่กระจัดกระจายออกไปตามอำเภอต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นอำเภอที่ติดชายฝั่งทะเล ได้แก่ อำเภอปากพนัง อำเภอเมือง เชียรใหญ่ ท่าศาลา และอำเภอสิชล ดังนั้นการทำขวัญเรือส่วนใหญ่จะเป็นการทำขวัญเรือประมง จะมีเพียงนายจิ้น เลิศไกรเท่านั้นที่อาศัยอยู่ในอำเภอพิปูนซึ่งอยู่ในพื้นที่ราบตอนกลางของจังหวัด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ติดกับเทือกเขาเป็นส่วนใหญ่ จากการสัมภาษณ์พบว่าสมัยก่อนแถบตำบลตอนกลาง อำเภอพิปูนนิยมใช้เรือในการคมนาคมและการค้าขาย แต่เมื่อมีการตัดถนนเข้ามาในตำบลทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เลิกใช้เรือหันมาใช้การคมนาคมทางบกซึ่งสะดวกสบายกว่าแทน ดังนั้นจึงไม่มีผู้สืบทอดการทำขวัญเรือและในที่สุดการทำขวัญเรือในหมู่บ้านนี้ก็ถูกยกเลิกไป

ข. จังหวัดชุมพร บททำขวัญเรือที่รวบรวมได้มีทั้งสิ้น 10 จำนวน จากหมอดูและวิทยากรขวัญ 10 คน ดังนี้

1. นายอนันต์ รัตนราช อายุ 67 ปี อยู่บ้านเลขที่ 101 หมู่ที่ 12 ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีอาชีพทำขวัญเรือ

2. นายท้วม แสงสุวรรณ อายุ ปี หมู่ที่ 6 ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว

3. นายจิ้น ราชวณิชย์ อายุ 60 ปี อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีอาชีพทำสวน 4. หลวงพ่อชบ สันตจิตโก อายุ 60 ปี เจ้าอาวาสวัดบ่อคูม ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ท่านนี้มีใช้หมอดูทำขวัญเรือ แต่เป็นเจ้าของบททำขวัญเรือ

5. นายทวนชัย เทศรัตน์ อายุ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 6 เทศบาลตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร มีอาชีพทำขวัญ และตั้งศาลพระภูมิ

6. นายจรัส ยอดอุดม อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 8 ตำบลนาพญา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีอาชีพทำขวัญนาค

7. นายณรงค์ ท้าวเชื้อลาว อายุ 82 ปี อยู่บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 2 บ้านโพธิ์ศรี ตำบลปากแพรก อำเภอสวี จังหวัดชุมพร มีอาชีพทำขวัญ
 8. นายสิริ พุนเขาล้าน อายุ 60 ปี อยู่บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 9 ตำบลด่านสวี อำเภอสวี จังหวัดชุมพร มีอาชีพทำขวัญ
 9. ร้อยตรีเอื้อน ช่วยนุกิจ อายุ 72 ปี อยู่บ้านเลขที่ 28/1 หมู่ที่ 3 ตำบลนาชะอัง อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร มีอาชีพประมง
 10. นายบุญนำ เรืองหิรัญ อายุ 59 ปี หมู่ที่ 2 ตำบลทะเลทรัพย์ อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร
- และนอกจากนี้เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำขวัญเรือ ซึ่งมีดังต่อไปนี้
1. นายชม เล่งระบำ อยู่บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 7 ตำบลท่าพระ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีอาชีพทำสวนเป็นอาชีพหลัก
 2. นายจ่าง ออนจร อยู่บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 9 ตำบลนาขา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีอาชีพหมอดูและทำขวัญต่างๆ
 3. นายชุน แจ็งอนันต์ อายุ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าหิน อำเภอสวี จังหวัดชุมพร มีอาชีพรับทำขวัญและตั้งศาลพระภูมิ
 4. นายน้อย คัสโค อายุ 85 ปี อยู่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 3 ตำบลนาชะอัง อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร มีอาชีพประมง
 5. นายสวัสดิ์ สมกานดา อายุ 44 ปี อยู่บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 6 บ้านหนองบัว ตำบลสวนแตง อำเภอละแม จังหวัดชุมพร มีอาชีพเป็นหมอแผนโบราณและทำขวัญ

จะเห็นได้ว่าหมอดูทำขวัญเรือส่วนใหญ่อาศัยอยู่ที่ตำบลหลังสวน ทั้งนี้เพราะสภาพภูมิศาสตร์ที่มีแม่น้ำหลังสวนไหลผ่าน และมีประเพณีการแข่งขันเรือของอำเภอหลังสวนที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียง ทำให้ยังคงมีการทำขวัญเรืออยู่มาก เห็นได้จากจำนวนหมอดูทำขวัญเรือส่วนใหญ่เป็นชาวหลังสวน จึงมีการสืบทอดการทำขวัญเรืออย่างต่อเนื่อง ส่วนหมอดูขวัญที่ทำขวัญเรือประมงในจังหวัดชุมพรปรากฏว่ามีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับหมอดูขวัญเรือยาวพายแข่ง

ค. จังหวัดสุราษฎร์ธานี บททำขวัญเรือที่รวบรวมได้มีทั้งสิ้น 9 ตำนวน จากหมอดูขวัญ 9 คนคือ

1. นายเอื้อน เพ็ญจันทร์ อายุ 73 ปี อยู่บ้านเลขที่ 129 หมู่ที่ 8 ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อาชีพทำขวัญ
2. นายสมเทพ สิทธิโอน อายุ 58 ปี อยู่บ้านเลขที่ 340/1 ม.8 ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีอาชีพทำขวัญ
3. นายจรูญ ช่างสุวรรณ อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 1 ตำบลคอนสัก อำเภอกอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีอาชีพทำขวัญเรือและพยากรณ์ดวงชะตา
4. นายมค เกิดแก้ว อายุ 72 ปี อยู่บ้านเลขที่ 220 หมู่ที่ 5 ตำบลคอนสัก อำเภอกอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี อาชีพหลักเป็นหมอยาแผนโบราณ
5. นายเชียว แก้วประกอบ อายุ 91 ปี อยู่บ้านเลขที่ 87 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าชนะ อำเภотаชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อาชีพทำขวัญ
6. นายสังวร ยงหลี อายุ 84 ปี อยู่บ้านเลขที่ 97 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อาชีพทำขวัญ
7. นายสมพร โสภผล อายุ 65 ปี อยู่บ้านเลขที่ 21 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าชนะ อำเภотаชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีอาชีพทางเกษตรกรรม
8. นายอึ้ง เจริญศักดิ์ อายุ 83 ปี อยู่บ้านเลขที่ 2/1 หมู่ที่ 7 ตำบลคลองฉนาก อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีอาชีพทำขวัญเป็นอาชีพหลัก
9. นายสุจิต ศรีสมัย อายุ ปี อยู่บ้านเลขที่ 307 หมู่ที่ 1 บ้านนภนา ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีอาชีพหลักคือทำสวน

ส่วนอีก 2 ท่านที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ก็เป็นหมอทำขวัญเรือเช่นเดียวกัน แต่ไม่ใช่ด้วบทในการประกอบพิธีกรรม คือ

1. นายสวัสดิ์ ทิพย์รักษา อายุ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 9 ตำบลคอนสัก อำเภอกอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นหมอคู่และหมอทำขวัญเรือ
2. นายสุวัจน์ หาญสุราษฎร์ อายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 80 ถนนตลาดล่าง ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นประธานหอการค้าจังหวัดระนอง และเกี่ยวข้องกับเรือเจ้าแม่ดาปี เรือยาวชื่อดังของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จังหวัดสุราษฎร์ธานีถึงแม้จะมีการแข่งเรือพายซึ่งเป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดถึง 2 สถานที่ คือที่ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน และอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี แต่กลับพบว่าจำนวนหมอขวัญที่

ทำขวัญเรื้อมีน้อยมากเมื่อเทียบกับอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ทั้งนี้เพราะการทำขวัญเรื้อส่วนใหญ่มักเป็นการทำพิธีแบบง่ายๆ และไม่จำเป็นต้องเชิญหมอขวัญมาประกอบพิธี แสดงให้เห็นการเน้นพิธีกรรมมากกว่าการทำขวัญ ดังนั้นถิ่นที่อยู่ของหมอขวัญจึงค่อนข้างกระจายไปในอำเภอต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ใกล้ชายฝั่งทะเลนั่นคือ กาญจนดิษฐ์ คอนสัก ท่าชนะ และไชยา

3.3.5.2 กลุ่มประชากรหมอขวัญ

มีข้อสังเกตหลายประการเกี่ยวกับหมอขวัญ ไม่ว่าจะเป็นถิ่นที่อยู่ ชุมชนที่มีหมอขวัญ อาชีพของหมอขวัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างหมอขวัญ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก. ชุมชนที่มีหมอขวัญ

จากข้อมูลที่รวบรวมได้ชุมชนที่มีหมอขวัญส่วนใหญ่มักจะเป็นชุมชนที่มีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม และมักจะมีอยู่ใกล้กับแม่น้ำและชายฝั่งทะเล แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของพิธีกรรมจะแตกต่างกัน ชุมชนที่อยู่ติดกับแม่น้ำมักจะเน้นทั้งตัวบททำขวัญเรื้อและพิธีทำขวัญเรื้อ ส่วนชุมชนชาวประมงที่อาศัยอยู่ริมชายฝั่งทะเลส่วนใหญ่จะเน้นที่ตัวพิธีกรรม และมักเรียกการทำขวัญเรื้อว่า “การไหว้หัวเรื้อ หรือการไหว้แม่ย่านาง”

อย่างไรก็ตามการแข่งขันเรือยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการสืบทอดบททำขวัญเรื้อและการทำขวัญเรื้อ หมอขวัญที่ยังคงรักษาการทำขวัญเรื้อเอาไว้ได้เป็นอย่างดี มักจะมีพื้นเพอยู่ที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ทั้งนี้เนื่องจากการประเพณีการแข่งขันเรือขึ้น โขนชิงธงของจังหวัดเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ประจำปี ส่วนที่อำเภอพุนพิน และอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานีก็มีการแข่งขันเรือยาวเช่นกัน แต่จะเน้นการประกอบพิธีกรรมมากกว่าการใช้ตัวบททำขวัญเรื้อ ส่วนชุมชนอำเภออื่นในทั้งสามจังหวัดที่ไม่ติดชายฝั่งทะเล ไม่มีแม่น้ำสายใหญ่ไหลผ่าน และไม่มีการแข่งเรือ ก็จะไม่มีการทำขวัญเรื้อแต่อย่างใด ดังเช่นที่อำเภอทุ่งใหญ่, นาบอน, บางขัน, ทุ่งสง, จุฬาภรณ์, ร่อนพิบูลย์ และสถานตะกานในจังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอเคียนซา, บ้านนาเดิม, คีรีรัฐนิคม, พนม, บ้านตาขุน ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

มีประเด็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าจำนวนหมอขวัญเรื้อในแต่ละจังหวัดที่เป็นขอบเขตการศึกษามีน้อยมากเมื่อเทียบกับลักษณะภูมิประเทศของทั้งสามจังหวัดที่มีที่ราบริมชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาว คือ จังหวัดชุมพร มีชายฝั่งทะเลยาว 222 กิโลเมตร จังหวัดสุราษฎร์ธานี 152 กิโลเมตร และจังหวัด

นครศรีธรรมราช 225 กิโลเมตร และในแต่ละจังหวัดก็มีแม่น้ำสายหลักๆ อยู่มากมาย แต่ในหลายๆ อำเภอที่ติดกับชายฝั่งทะเล และติดกับแม่น้ำสายหลัก แต่จากการสำรวจข้อมูลกลับไม่พบว่ามีหมอทำขวัญเรือ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากหลายๆ อำเภอริมชายฝั่งทะเลของทั้งสามจังหวัดมักเป็นชุมชนของชาวประมงมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบจังหวัดชุมพรและนครศรีธรรมราช ซึ่งมักไม่เน้นพิธีกรรมในการบูชาแม่ย่านางมากนัก มีเพียงการจัดเครื่องสังเวยแล้วกล่าวเชิญแม่ย่านางพร้อมกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมารับเครื่องบูชาและการผูกแพรสีที่โขนเรือเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากข้อบัญญัติของศาสนาที่ห้ามกราบไหว้รูปเคารพหรือบูชาวัตถุหรือสิ่งของหรือธรรมชาติ นอกจากพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่ย่านางที่มีอยู่ในกลุ่มชาวประมงมุสลิมคือ นุหรีเรือ คือทำบุญเรือ หรือพิธีบูและสุเรือ หรือการเซ่นไหว้แม่ย่านาง ในตอนที่จะใช้เรือใหม่หรือนำเรือลงจากคานเท่านั้น

ดังนั้นหมอขวัญที่มีอยู่จำนวนน้อยจึงไม่ได้รับทำขวัญเรือเฉพาะในชุมชนของตนเท่านั้น หากแต่ต้องเดินทางไปประกอบพิธีกรรมในอำเภออื่นๆ และในบางครั้งอาจต้องข้ามเขตไปประกอบพิธีในจังหวัดอื่นด้วย หากในท้องถิ่นที่ได้รับการเชิญตัวไปนั้น ไม่มีหมอทำขวัญเรือหรือหมอทำขวัญเรือที่มีอยู่ไม่ได้รับความศรัทธาจากคนในชุมชนเท่าที่ควร

ข. อาชีพของหมอขวัญ

การวิเคราะห์อาชีพหลักของหมอขวัญในจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานีพบว่า หมอทำขวัญส่วนใหญ่จะเห็นได้ว่ามีอาชีพเป็นหมอขวัญเป็นหลัก แต่ก็มิได้ทำขวัญเรือแต่เพียงอย่างเดียว มักจะต้องทำขวัญอย่างอื่นด้วย เช่นทำขวัญนาค ทำขวัญข้าว ทำขวัญบ่าวสาว รับพยากรณ์ดวงชะตา และรับตั้งศาลพระภูมิด้วย เป็นต้น ส่วนหมอขวัญที่ทำอาชีพทำขวัญเป็นอาชีพรองนั้น อาชีพหลักส่วนใหญ่มักเป็นอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตร เช่นทำนา หรือทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมอขวัญที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรนั้นมักประกอบอาชีพอื่นที่นอกเหนือจากการทำขวัญ ทั้งนี้เพราะการทำขวัญเรื่อนั้นทำกันเพียงปีละครั้งเท่านั้น และไม่แน่นอนว่าปีต่อไปจะมีเจ้าของเรือเชิญไปทำขวัญเรือให้หรือไม่

ค. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างหมอขวัญ

หมอขวัญที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือในอำเภอเดียวกัน มักจะรู้จักกันในลักษณะที่เป็นทางการมากกว่าที่จะรู้จักกันเป็นการส่วนตัว ยกเว้นในกรณีที่เป็นศิษย์และอาจารย์กันเท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน จากการสัมภาษณ์หมอขวัญ หมอขวัญโดยส่วนใหญ่ทราบแต่เพียงว่ามี

หมอขวัญคนอื่นอยู่ในอำเภอเดียวกันเท่านั้น ส่วนหมอขวัญที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรือใกล้เคียงกันสามารถแบ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้เป็น 2 กรณี คือ หากเป็นหมอขวัญที่ได้รับการศึกษาหรือสืบทอดวิชาความรู้มาจากอาจารย์คนเดียวกัน มักจะรู้จักกันเป็นอย่างดี และอาจให้คำแนะนำเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่างๆ แก่หมอขวัญที่เรียนมาด้วยกันได้อย่างละเอียด พร้อมทั้งจะแนะนำให้ผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์หมอขวัญคนอื่นๆ ด้วย ส่วนหมอขวัญที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและมีอาชีพทำนาขายควงชะดราสีเช่นเดียวกัน มักจะหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงกัน หรือกล่าวถึงอีกฝ่ายแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

3.3.5.3 ประเภทของบุคคลที่เป็นหมอขวัญ บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นหมอทำขวัญเรือมีดังต่อไปนี้

ก. พราหมณ์ มีจำนวนน้อย ในที่นี้หมอขวัญที่เป็นพราหมณ์มีเพียงท่านเดียว คือพราหมณ์แจ้ง พรหมชาติ จากจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากหมอขวัญท่านนี้มีเชื้อสายพราหมณ์ จึงมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก เช่นตั้งศาลพระภูมิ และทำขวัญ บวงสรวงเทวดาต่างๆ

ข. พระ หมอขวัญที่เป็นพระมักจะเสกสิ่งของและให้เจ้าของเรือไปประกอบพิธีเอง พระสมุห์เผียน อดุลสนุโต เจ้าอาวาสวัดศรีสมบุญ ตำบลปากพ่องฝั่งตะวันตก อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้สัมภาษณ์ว่าพระส่วนใหญ่แล้วมักจะไม่ได้เดินทางไปประกอบพิธีกรรมด้วยตนเอง แต่จะมอบผ้าที่ผ่านการทำพิธีแล้วให้เจ้าของเรือนำไปผูกโขนเรือ ส่วนพระอีกท่านหนึ่งคือ หลวงพ่อชบ สันตจิตโก วัดบ่อคูณ ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร นั้นเป็นเจ้าของตำราการทำขวัญเรือเท่านั้น

ค. หมอขวัญซึ่งมีความรู้เรื่องการทำขวัญเรือ จากจำนวนหมอขวัญที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์จะเห็นได้ว่ามีจำนวนมากที่สุดคือ จังหวัดชุมพร มี 8 ท่าน จังหวัดนครศรีธรรมราช มี 8 ท่าน และจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีด้วยกันทั้งหมด 10 ท่าน ซึ่งมีรายชื่อดังต่อไปนี้

หมอขวัญจากจังหวัดชุมพร ได้แก่ นายอนันต์ รัตนราช นายท้วม แสงสุวรรณ นายจิน ราชวณิชช์ นายทวนชัย เทศรัตน์ นายจรุส ยอดอุดม นายณรงค์ ท้าวเชื้อลาว นายสิริ พุนเขาล้าน และ นายบุญนำ เรืองหิรัญ

หมอขวัญจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ นายพยอม สุขจันทร์ นายโกมล สุวรรณโกศัย นายปิ่น เวชพิศ นายจีน เลิศไกร นายกลิ่ง ดิษฐรักษ์ นายหนูกลิ่น เขาวลิต นายจรูญ พรหมนาเวช และนายขอม อักษรวงศ์

หมอขวัญจากจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ นายเอื้อน เพ็ญจันทร์ นายสมเพท สิทธิโอน นายจรูญ ช่างสุวรรณ นายมด เกิดแก้ว นายเชียว แก้วประกอบ นายสังวร ย่งหลี นายสมพร โสภาคผล นายอึ้ง เจริญศักดิ์ นายสุจิต ศรีสมัย และนายสวัสดิ์ ทิพย์รักษา

ง. เจ้าของเรือ ได้กึ่ง หรือลูกเรือ เจ้าของเรือ ได้กึ่ง หรือลูกเรือส่วนใหญ่มัก ทำขวัญเรือด้วยตนเอง แต่เป็นการทำขวัญที่รวบรัด เนื่องจากขั้นตอนมีเพียงการเตรียมเครื่องเช่นสรวง และใช้คัวบทโดยการกล่าวด้วยคำแต่เพียงสั้นๆหรือเป็นการอธิษฐานจิตต่อแม่ย่านางและบริวารเท่านั้น เรียกกันโดยทั่วไปว่าเป็นการ“ไหว้หัวเรือหรือไหว้แม่ย่านาง” ผู้วิจัยได้เก็บตัวอย่างข้อมูลหมอขวัญสอง ท่านที่เป็นเจ้าของเรือและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรือที่ทำขวัญด้วยตนเอง คือนายสุวัจน์ หาญสุราษฎร์ จาก จังหวัดสุราษฎร์ธานี และร้อยตรีเอื้อน ช่วขุนกิจ จากจังหวัดชุมพร

3.3.5.4 การสืบทอดอาชีพหมอขวัญ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการสืบทอด อาชีพหมอขวัญ สามารถแบ่งลักษณะการสืบทอดออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

ก. การสืบทอดจากบรรพบุรุษ

หมอขวัญที่เน้นคัวบททำขวัญโดยส่วนใหญ่มักศึกษาการทำขวัญเรือจากบรรพบุรุษ เช่น ปู่ ตา หรือบิดา เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าหมอขวัญทั้งหมดล้วนสืบทอดวิธีทำขวัญมาจากบรรพบุรุษฝ่ายชายทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าจากการสัมภาษณ์หมอขวัญส่วนใหญ่จะเห็นว่าผู้หญิงก็สามารถเป็นหมอทำขวัญได้ แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติแล้ว มักไม่ค่อยพบเห็นหมอรับทำขวัญเรือที่เป็นผู้หญิงเท่าใดนัก

นายสังวร ย่งหลี หมอขวัญท่านหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีอาชีพทำขวัญเป็นอาชีพหลัก ให้ความเห็นว่าที่หมอทำขวัญเรือหรือหมอทำขวัญอื่นๆไม่ปรากฏว่ามีผู้หญิงเลย ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพ

การทำขวัญเป็นอาชีพที่ต้องเกี่ยวเนื่องกับการเดินทางและบุคคลหลายประเภท เพราะในบางครั้งหมอขวัญก็ได้รับการเชิญให้เดินทางไปทำขวัญในสถานที่ที่อาจไม่คุ้นเคย ดังนั้นหากหมอขวัญที่เป็นผู้หญิงอาจไม่ได้รับความสะดวกในการเดินทางหรืออาจไม่ปลอดภัยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำขวัญเรือซึ่งมักจะต้องลงไปประกอบพิธีในเรือ ซึ่งลูกเรือโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย และเมื่อประกอบพิธีเสร็จแล้วจะต้องมีการติดเครื่องเรือและแล่นออกไปเพื่อเป็นเคล็ดในการประกอบพิธี ดังนั้นจึงอาจไม่ปลอดภัยหากหมอขวัญเป็นผู้หญิง นอกจากนั้นเจ้าของเรือบางลำยังมีข้อห้ามไม่ให้ผู้หญิงลงไปบนเรืออีกด้วย การเดินทางและความปลอดภัยในชีวิตจึงเป็นสาเหตุสำคัญให้หมอทำขวัญเรือเป็นผู้ชาย

(สังวร ย่งหลี, สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2543)

หมอขวัญที่ได้รับการสืบทอดการทำขวัญจากบรรพบุรุษได้แก่ พรหมณ์แจ้ง พรหมชาติ และ นายถิ่ง คิชูร์กันย์ จากจังหวัดนครศรีธรรมราช นายอนันต์ รัตนราช และนายท้วม แสงสุวรรณ จากจังหวัดชุมพร และนายสังวร ย่งหลี จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ข. การสืบทอดจากผู้อื่น

การสืบทอดจากผู้อื่นนั้นทำได้โดยผู้ที่สนใจจะเป็นหมอขวัญนั้นจะต้องไปขอเล่าเรียนวิชาทำขวัญรวมทั้งคาถาอาคมจากหมอทำขวัญที่นครศรีธรรมราช หากหมอผู้นั้นยินยอมก็จะมีพิธีประกอบพิธีขกครูหรือไหว้ครู เพื่อแสดงความเคารพและยอมรับนับถือผู้นั้นเป็นครูบาอาจารย์ จะเห็นได้ว่าหมอทำขวัญรุ่นก่อนๆ ซึ่งไม่เฉพาะแต่เพียงทำขวัญเรือเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่สามารถทำขวัญได้ทุกประเภททั้งนี้เนื่องจากความต้องการความรู้ที่กว้างขวางทำให้มีการสืบเสาะแสวงหาอาจารย์หรือหมอขวัญที่มีชื่อเสียง เพื่อไปขอความรู้หรือฝากตัวเป็นศิษย์ การที่จะไปฝากตัวนั้นมีใ้เรื่องง่าย โดยส่วนใหญ่แล้วศิษย์มักจะต้องปวารณาตัวรับใช้อาจารย์ตามแต่จะสั่ง ไม่ว่าจะเป็นการทำงานบ้านหรือทำกิจธุระอื่นๆ ก็ตาม

ตัวอย่างการแสวงหาความรู้ในกรณีเช่นนี้ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เช่นในกรณีของหมอทำขวัญชื่อนายจิ้น เลิศไกร อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นหมอขวัญที่มีอายุมากและเป็นพี่เลี้ยงของคนในหมู่บ้าน มีศิษย์คนหนึ่งปวารณาตัวรับใช้เพื่อขอเรียนวิชาการทำขวัญและคาถาอาคมต่างๆ ทั้งที่ตนก็มีความรู้ทางด้านนี้ซึ่งตกทอดมาจากบรรพบุรุษของตนแล้วเช่นเดียวกัน แต่เนื่องจากต้องการเพิ่มวิชาความรู้ให้มากยิ่งขึ้นจึงมาขอฝากตัวคอยอยู่รับใช้ปรนนิบัติ

หมอบขั้วที่สืบทอดการทำขั้วเรือจากผู้อื่น ได้แก่ นายพยอม สุขจันทร์ นายโกมล สุวรรณโกศัย นายจีน เลิศไกร และนายขอม อักษรวงษ์ จากจังหวัดนครศรีธรรมราช นายเอื้อน เพ็ญจันทร์ นายสมเพท สิทธิโอน นายจรูญ ช่างสุวรรณ นายสุจิต ศรีสมัย นายสวัสดิ์ ทิพย์รักษา จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ค. การสืบทอดจากตำรา

การศึกษาด้วยตนเองจากตำราก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่มีการสืบทอดการทำขั้วเรือได้ดี หมอบขั้วที่ใช้วิธีการนี้มักเป็นผู้ที่ค่อนข้างมีความรู้ความสามารถในการทำขั้วมาบ้างแล้ว บางคนอาจเป็นหมอบขั้วที่สามารถทำขั้วเรือหรือประกอบพิธีกรรมบางอย่างได้ เช่น ทำขั้วนาค หรือทำภูมิจาน เป็นต้น และศึกษาการทำขั้วเรือด้วยตนเองเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของตนให้มากยิ่งขึ้นไป หมอบขั้วที่สืบทอดการทำขั้วเรือจากตำราได้แก่ นายจีน ราชวณิชย์ และนายทวนชัย เทศรีคันธ์ จากจังหวัดชุมพร

ง. การสืบทอดด้วยการสังเกตหมอบขั้วคนอื่น ๆ ประกอบพิธี แล้วนำมาฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

หมอบขั้วที่ศึกษาพิธีทำขั้วเรือจากการดูจากหมอบขั้วคนอื่น ๆ ประกอบพิธี แล้วจึงนำมาฝึกปฏิบัติด้วยตนเองนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ หมอบขั้วผู้ที่มีพื้นฐานด้านการทำขั้วหรือการประกอบพิธีกรรมประเภทอื่นๆ มาก่อน หมอบขั้วประเภทนี้มักไม่ใช่หมอบทำขั้วเรือโดยตรง แต่อาจเป็นหมอบทำขั้วอื่นๆ ซึ่งเห็นว่าคนสามารถทำขั้วเรือได้โดยไม่ต้องศึกษาเรื่องการทำขั้วเรือหรือสืบทอดการทำขั้วเรือมาจากครูบาอาจารย์โดยตรง ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าการทำขั้วเรือก็มีได้แตกต่างจากการทำขั้วอื่นๆ มากนัก ถึงแม้ว่าจะไม่มีตัวบทที่ใช้ในการทำขั้วเรือ ก็สามารถประยุกต์ด้วยบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ มาใช้ทำขั้วเรือได้เช่นกัน หมอบขั้วที่มีลักษณะดังกล่าว ได้แก่ นายปิ่น เวชพิศ นายหนูกลิ่น ชาวลิด และนายจรูญ พรหมนาเวช จากจังหวัดนครศรีธรรมราช นายจรัส ขอดอุดม นายฉรงค์ ท้าวเชื้อลาว นายสิริ พูนเขาล้าน และนายบุญนำ เรืองหิรัญ จากจังหวัดชุมพร นายมด เกิดแก้ว นายเขียว แก้วประกอบ นายสมพร โสภาสล และนายอึ้ง เจริญศักดิ์ จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ส่วนอีกประเภทคือเจ้าของเรือ ได้กั้งเรือหรือผู้จัดการเรือ ซึ่งมักจะทำขั้วเรือด้วยตนเอง และมักจะเน้นการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามขั้นตอนโดยที่ไม่มีการใช้บททำขั้วเรือแต่อย่างใด ผู้ศึกษาการทำขั้วเรือโดยวิธีนี้ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นเจ้าของเรือ ได้กั้งเรือ หรือลูกเรือคนใดคนหนึ่ง ซึ่งมักมี

หน้าที่ทำขวัญเรือของคนเท่านั้น ได้แก่ นายสุวจน์ หาญสุราษฎร์ จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี และร้อยตรี เอื้อน ช่วยนุกิจ จากจังหวัดชุมพร

3.3.5.5 สถานภาพของหมอขวัญ

สถานภาพของหมอทำขวัญเรือจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ รวมทั้งคุณสมบัติต่างๆ ของหมอขวัญดังต่อไปนี้

ก. ความรู้ความสามารถในการทำขวัญ อาจรวมถึงความสามารถในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น การทำนายโหราศาสตร์ ความสามารถในทางคาถาอาคม เป็นต้น

ข. วิทยุ หากยิ่งสูงวัยมากเพียงใด ก็ยิ่งจะเป็นที่ยอมรับนับถือจากชาวบ้านมากเท่านั้น เพราะถือว่าได้รับการฝึกฝนและมีประสบการณ์ในการทำขวัญมากกว่าหมอขวัญที่มีอายุน้อยกว่า

ค. การมีบรรพบุรุษเป็นหมอขวัญ ยิ่งเป็นบรรพบุรุษของหมอขวัญที่คนในชุมชนรู้จักกันโดยทั่วไปและมีชื่อเสียงมาก ก็จะถือว่าผู้ที่ได้รับการสืบทอดย่อมจะมีความรู้ความสามารถมากกว่าผู้ที่ศึกษาด้วยตนเอง

ง. ความเป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นค่านิยมของชาวบ้านในชนบทที่ให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มีความประพฤติดี น่าเลื่อมใส

จ. สำเนียงหรือน้ำเสียงในการสวด ในกรณีการทำขวัญ น้ำเสียงของหมอขวัญถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก หมอขวัญที่มีเสียงดี น้ำเสียงไพเราะ มีจังหวะและลีลาการเอื้อนหรือการว่าบททำขวัญที่น่าฟังย่อมจะเป็นที่ชื่นชมของผู้ที่ร่วมพิธี นอกจากนี้ยังต้องมีเสียงที่สม่ำเสมอ เพราะการทำขวัญจะต้องมีการกล่าวด้วยบทต่างๆ ซึ่งย่อมใช้เวลานาน หากหมอขวัญไม่มีพลังเสียงที่เพียงพอจะไม่สามารถทำขวัญจนจบพิธีได้

3.3.5.6 รูปแบบการทำขวัญเรือของหมอขวัญ สามารถแบ่งประเภทรูปแบบการทำขวัญเรือหมอขวัญแต่ละท่านได้ดังนี้

ก. หมอขวัญที่เน้นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ คัวบทโดยส่วนใหญ่จึงมักเป็นภาษาบาลี ซึ่งมักไม่ค่อยมีความขวเท่าใดนัก เน้นการลงคาถาอาคมเพื่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพของเจ้าของเรือ ส่วนในกรณีของเรือที่จะนำไปแข่งก็จะเน้นการใช้คาถาอาคมเพื่อชัยชนะ

ข. หมอขวัญที่เน้นการประกอบพิธีกรรมและคัวบทอย่างเคร่งครัด มักจะประกอบพิธีตามรูปแบบที่ได้รับมาจากครูบาอาจารย์อย่างเคร่งครัด มักไม่มีการเปลี่ยนแปลงคัวบทและรูปแบบของพิธีกรรมแต่อย่างใด ซึ่งส่วนใหญ่ที่เป็นเช่นนั้นนอกจากความเชื่อถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนจากครูบาอาจารย์แล้ว ยังเห็นว่าการปฏิบัติตามโดยไม่ขาดตกบกพร่องนั้น ให้ผลดีเป็นที่ประจักษ์ จึงพยายามคงรูปแบบเดิมไว้ให้มากที่สุด

ค. หมอขวัญที่เน้นการผสมผสาน โดยการใช้การประสมประสานคัวบทต่างๆ ที่ได้เรียนมาเข้าด้วยกันทั้งนี้เพื่อเพิ่มความขวของคัวบท เน้นความครบถ้วนสมบูรณ์ของคัวบทที่มีอยู่ โดยพยายามรักษาคัวบทเอาไว้และกล่าวคัวบทที่มีอยู่ให้ครบทุกคัวบทโดยไม่มีการตัดทอนแต่อย่างใด ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะคัวบทส่วนใหญ่มีความขวมาก ดังนั้นบางครั้งหมอทำขวัญจึงต้องมีการวางคัวบทไว้ข้างๆ คัว หรือเปิดค้ำไว้ เพื่อเป็นสิ่งเตือนในเวลาที่ต้องคิดหัด รวมทั้งการประยุกต์พิธีกรรมต่างๆ เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม

ง. หมอขวัญที่เน้นการใช้ปฏิภาณกวีในการเรียกขวัญ หมอขวัญประเภทนี้มักเป็นหมอขวัญที่มีอาชีพเหล่าทำขวัญต่างๆ ซึ่งเน้นการใช้เสียงที่ไพเราะและถ้อยคำเรียกขวัญที่สละสลวย ส่วนใหญ่หมอขวัญประเภทนี้มักมีความสามารถในการประพันธ์ ดังนั้นในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะการเรียกขวัญ มักจะนำเรื่องราวต่างๆ ที่ใกล้ตัว เช่นเรื่องราวในหมู่บ้าน สถานการณ์ต่างๆ ทางบ้านเมืองที่เป็นที่สนใจของคนทั่วไปมาเป็นเนื้อหาในบททำขวัญด้วย

จ. บุคคลธรรมดาที่ทำขวัญเรือด้วยตนเอง จะมีทั้งกรณีเป็นเรือประมงซึ่งเจ้าของเรือ หรือได้ก้งเรือทำขวัญเรือด้วยตนเอง และกรณีเรือพายแข่ง ซึ่งก็มักเป็นเจ้าของเรือ หรือผู้จัดการเรือที่เป็นผู้ทำพิธี แต่โดยส่วนใหญ่แล้วมักเป็นกรณีเรือประมงมากกว่า พิธีทำขวัญประเภทนี้เป็นพิธีที่ทำ

กันอย่างข้อย ไม่มีชั้นตอนหรือพิธีกรรมที่มากมาย มีเพียงการเน้นเครื่องบวงสรวงสังเวชนานั้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วชาวเรือมักเรียกการทำขวัญที่รวบรัดเช่นนี้ว่า "การไหว้หัวเรือ หรือการไหว้แม่ย่านางเรือ"

ปัจจุบันนี้จำนวนหมอทำขวัญเรือลดน้อยลงมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากกระบวนการในการถ่ายทอดบททำขวัญเรือที่ใช้การท่องจำแบบปากต่อปากหรือมุขปาฐะ กฎเกณฑ์แรกที่หมอขวัญมักจะตั้งไว้สำหรับผู้ที่มาสืบทอด คือ จะต้องมีความจำดี สามารถท่องบททำขวัญได้อย่างไม่ติดขัด ทำให้ปัจจุบันการทำขวัญเรือลดน้อยลงมาก ที่ยังคงอยู่มากก็คือการทำขวัญเรือพายแข่งเท่านั้น ส่วนเรือประมงนั้นมักไม่นิยมเชิญหมอมาทำขวัญเรือ แต่เจ้าของเรือและลูกเรือมักจะประกอบพิธีกันเอง โดยไม่ใช่ตัวบททำขวัญเรือแต่อย่างใด ใช้เพียงการอธิษฐานจิตต่อแม่ย่านางเท่านั้น ดังนั้นผู้ที่มาถ่ายทอดการทำขวัญเรือจากหมอขวัญจึงน้อยลงไปด้วย และนี่ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ตัวบททำขวัญเรือสูญหายไปและเน้นพิธีกรรมมากกว่าตัวบททำขวัญ

3.3.6 ประเภทของการทำขวัญเรือ สามารถแบ่งการทำขวัญเรือได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.3.6.1 พิธีทำขวัญเรือประมง มีรายละเอียดในการประกอบพิธีดังนี้

ก. สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

สถานที่ซึ่งใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะประกอบพิธีกรรมในสถานการณใด กรณีแรกอาจเป็นที่อยู่ช่อมเรือ หากขณะนั้นกำลังจะทำขวัญเรือที่กำลังขึ้นคานเพื่อช่อมเรือ หรือเพื่อตกแต่งเรือ ส่วนกรณีที่สองอาจจะเป็นที่ทำเทียบเรือ ซึ่งเรือกำลังจอดเทียบท่าอยู่ การทำขวัญเรือในกรณีนี้มักเป็นการทำขวัญเรือก่อนที่จะนำเรือไปใช้ ในกรณีของเรือประมงนั้นเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นเรือประมงทะเล ซึ่งมีขนาดใหญ่พอสมควร ดังนั้นหมอทำขวัญมักจะประกอบพิธีในเรือที่จอดอยู่ และผู้เข้าร่วมพิธีก็สามารถเข้าร่วมพิธีในเรือได้เช่นเดียวกัน

สำหรับบุคคลที่เกี่ยวข้องในพิธีนั้นสามารถแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ ตัวหมอขวัญ เจ้าของเรือรวมทั้งบุคคลในครอบครัว และลูกเรือ มักไม่มีบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรือเข้าร่วมพิธีกรรมหรือสังเกตการณ์ ทั้งนี้เนื่องจากการทำขวัญเรือเป็นพิธีกรรมส่วนบุคคลและการทำขวัญเรือประมงส่วนใหญ่เจ้าของเรือมักจะทำกันอย่างข้อย ไม่ค่อยมีการเชิญหมอขวัญมาทำพิธี หรือในกรณีที่เชิญหมอขวัญมาทำพิธี ก็มีข้อจำกัดซึ่งเป็นเคล็ดความเชื่ออยู่ว่า เมื่อประกอบพิธีแล้วเรือบางลำอาจออกไปจับสัตว์น้ำเลย

หรืออาจจะต้องติดเครื่องเรือและแล่นออกไป จึงทำให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรือไม่สามารถที่จะเข้าร่วมพิธีในเรือได้

ข. เครื่องสังเวยในการทำขวัญ

หลักสำคัญประการหนึ่งของการทำขวัญต่างๆ ซึ่งจะละเสียไม่ได้ นั่นคือ การบวงสรวงสังเวยกรณีการทำขวัญเรือประมง หากผู้ทำขวัญเป็นหมอขวัญที่ได้รับเชิญมาก็มักจะเคร่งครัดเรื่องการจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ให้ครบ “เครื่อง 12” แต่หากเป็นการทำขวัญเรือของบุคคลในเรือเองแล้ว มักจะไม่เคร่งครัดมากนัก อาหารคาวหวาน รวมทั้งอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับการประดับตกแต่ง ก็สามารถเพิ่มเติมและคัดทอนได้ตามต้องการ กรณีที่เชิญหมอทำขวัญเรือโดยเฉพาะมาประกอบพิธี หมอขวัญแต่ละท่านมักจะให้เจ้าของเรือจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ และเครื่องสังเวย ดังนี้

(1) อาหารคาวหวาน อาหารคาวหวานหลักๆที่ใช้ในการทำขวัญเรือ

ประมงคือ

(ก) ปลา ปู กุ้ง ที่สุกแล้วอาจจะผ่านการนึ่งหรือต้มก็ได้ ไม่ต้องนำเหงือกหรืออวัยวะอื่นๆ ออก และห้ามมิให้อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของปลาขาดหายไป โดยเรียกกันว่า “ปลามีหัวมีหาง” ส่วนกุ้ง และปลาหมึก ก็ห้ามมิให้อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งหายไปเช่นเดียวกัน

(ข) ไก่ต้มหรือเป็ดต้ม โดยนำแหวนทองหรือสิ่งของมีค่าอื่นๆ เช่น สร้อยคอทองคำหรือแหวนทองคำ มาครอบไว้บริเวณปากของไก่หรือเป็ด หากไม่สามารถหาของมีค่าได้อาจนำทองคำเปลวไปติดไว้บริเวณปากก็ได้เช่นเดียวกัน โดยเรียกกันว่า “ไก่ปากทองหรือเป็ดปากทอง” และบางครั้งหากไม่สามารถหาได้ก็อาจใช้หัวหมูแทนก็ได้ โดยจะต้องติดทองคำเปลวหรือของมีค่าบริเวณปากเช่นเดียวกัน แต่ถ้าเจ้าของเรือไม่สามารถหาไก่ต้ม เป็ดต้ม หรือหัวหมูได้ สามารถอนุโลมให้ใช้ไข่ต้มแทนได้ โดยจะต้องมีการนำทองคำหรือทองคำเปลวมาติดไว้เช่นเดียวกัน แต่ในพิธีทำขวัญเรือที่มีใช้พิธีใหญ่อาจไม่จำเป็นต้องเตรียมไก่ต้ม เป็ดต้ม หรือหัวหมูก็ได้ ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของเรือด้วยเช่นกัน

(ค) ขนมต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นขนมถ้วยฟู ขนมต้มแดงขนมต้มขาว ขนมถ้วยขนมงา ขนมโค ขนมเปียะ เป็นต้น

(ง) เหล้า น้ำดื่ม หรือเครื่องดื่มต่างๆ

(จ) อาหารคาวหวานอื่นๆและผลไม้ต่างๆตามแต่เจ้าของเรือจะจัดหา

(2) อุปกรณ์ต่างๆ สำหรับตกแต่งเรือและแม่ย่านาง มีดังต่อไปนี้

(ก) ผ้าแพรผูกหัวโขนเรือหรือที่เรียกกันว่าผูกหัวเรือ นิยมให้มีหลากหลายและมีจำนวนเป็นเลขคี่ คือ 3 5 7 และ 9 เพราะถือกันว่าเป็นเลขมงคล ส่วนสีสันทันของผ้านั้นก็แล้วแต่เจ้าของว่าจะเลือกสีใด สีที่นิยมกันมากได้แก่ สีแดง สีชมพู สีเขียว เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ผู้มักจะเลือกเป็นสีแดง เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้แม่ย่านางพอใจ

(ข) ด้ายแดงด้ายขาวพันเป็นเกลียวความยาวของด้ายมากพอที่จะผูกโขนเรือได้

(ค) พวงมาลัยและดอกไม้สำหรับประดับโขนเรือ

(ง) กระจาดเงินกระจาดทอง ประทัด และทองคำเปลว

(จ) แป้งหอมน้ำมันจันทน์สำหรับประพรมหัวเรือ

จากข้อมูลอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับการตกแต่งเรือและแม่ย่านาง มีข้อสังเกตว่าในการทำขวัญเรือประมงนั้นมักจะไม่มีการจัดเตรียมเสื้อผ้าและเครื่องใช้สำหรับแม่ย่านาง เช่น กระจาด หวี หรือเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้หญิง แตกต่างจากการทำขวัญเรือยาว ซึ่งเน้นการจัดเตรียมอุปกรณ์ประดับตกแต่งแม่ย่านางว่าเป็นสิ่งสำคัญ

(3) อุปกรณ์ของหมอขวัญสำหรับการทำพิธี อุปกรณ์ต่างๆ ที่หมอขวัญใช้ประกอบพิธีมีดังต่อไปนี้

(ก) บายศรีปากชาม (อาจมีหรือไม่มีก็ได้)

(ข) ชันน้ำมันด์ น้ำมันด์ พร้อมทั้งใบเงิน ใบทอง หรือใบนาถที่ใช้ประพรมน้ำมันด์

(ค) หมอขวัญบางคนอาจจัดเตรียมบุหรี หมากพลู ข้าวดอก ดอกไม้ธูปเทียนเพื่อใช้สำหรับการไหว้ครู

สำหรับการเตรียมอุปกรณ์ในการทำขวัญเรือที่เจ้าของเรือหรือลูกเรือทำพิธีสามารถจัดเครื่องสังเวท อุปกรณ์ต่างๆ สำหรับตกแต่งเรือ เครื่องแต่งตัวของแม่ย่านาง รวมทั้งอุปกรณ์ในการประกอบพิธีของหมอขวัญได้ตามต้องการ สิ่งหลักๆ คืออาหารคาวหวานที่สามารถจัดหาได้ตามต้องการไม่ต้องให้เป็นจำนวน 12 อย่าง ผ้าแพรสีสำหรับผูกโขนเรือ แป้งจันทน์น้ำมันหอมสำหรับประพรมเรือ ทองคำเปลว ธูปและประทัดเท่านั้น

ค. ฤกษ์ยามในการทำขวัญเรือ

จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือและหมอบอกทำขวัญเรือส่วนใหญ่ มักกล่าวว่าการทำงานขวัญเรือประมง นั้นควรจะทำกันในวันเสาร์และวันอังคาร เพราะเป็นวันแข็ง หรือถ้าบุคคลในเรือเป็นผู้ทำขวัญเองก็จะ ทำขวัญเรือก่อนที่จะออกไปจับปลา ซึ่งถือฤกษ์สะดวกเป็นสำคัญ และเจ้าของเรือ รวมทั้งหมอบอกขวัญ บางคนที่ใช้ยามอุบากอง เป็นหลักในการออกเรือไปจับปลา

ง. ขั้นตอนในการประกอบพิธีทำขวัญเรือประมง สามารถแบ่งขั้นตอนในการประกอบพิธีทำขวัญเรือประมง ได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

- (1) หมอบอกขวัญเป็นผู้ประกอบพิธี
- (2) บุคคลในเรือเป็นผู้ประกอบพิธี

(1) หมอบอกขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีทำขวัญเรือประมง

การทำงานขวัญเรือประมงที่หมอบอกขวัญประกอบพิธีมีขั้นตอนการประกอบพิธีโดยทั่วไปดังต่อไปนี้

(ก) ขั้นตอนเตรียมพิธี

ขั้นตอนเตรียมพิธีคือการเตรียมเครื่องสังเวทต่างๆ พร้อมทั้งจัดสถานที่ประกอบพิธีกรรมให้เรียบร้อย หมอบอกขวัญเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นชุดสีขาวมีผ้าสีขาวพาดบ่า เตรียมตัวประกอบพิธี

(ข) ขั้นตอนขณะทำพิธี สามารถแบ่งออกได้เป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

- (1) เมื่ออุปกรณ์ต่างๆ พร้อมทั้งเครื่องสังเวทในการทำงานขวัญเรือพร้อมแล้ว หมอบอกขวัญจะเริ่มพิธีกรรมด้วยการจุดธูปเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย และปักธูปไว้ที่อาหารคาวหวานชนิดละ 1 คอก
- (2) หมอบอกขวัญเริ่มกล่าวคำบทย่างต่างๆ ซึ่งเริ่มต้นด้วยการนมัสการพระรัตนตรัย บทชุมนุมเทวดา บทไหว้ครู และคำบทย่างอื่นๆ ขณะที่หมอบอกขวัญกำลังกล่าวคำบทย่างนั้นก็จะมีเจ้าข้าวของเครื่องสังเวทตรงหน้าไปด้วย หากเทียนที่จุดไว้เบื้องหน้าดับเพราะลมแรง หมอบอกขวัญจุดเทียนขึ้นใหม่เรื่อยๆ
- (3) เมื่อหมอบอกขวัญกล่าวถึงบททำน้ามนต์ ก็จะทำ

น้ำมันต์ไปด้วย โดยการนำใบเงินใบทองกวอนน้ำที่อยู่ในชั้นน้ำมันต์ พร้อมทั้งว่าคาถาการทำน้ำมันต์และหยดเทียนลงไปบนชั้นน้ำมันต์นั้นและกล่าวตัวบทต่อไปจนจบ

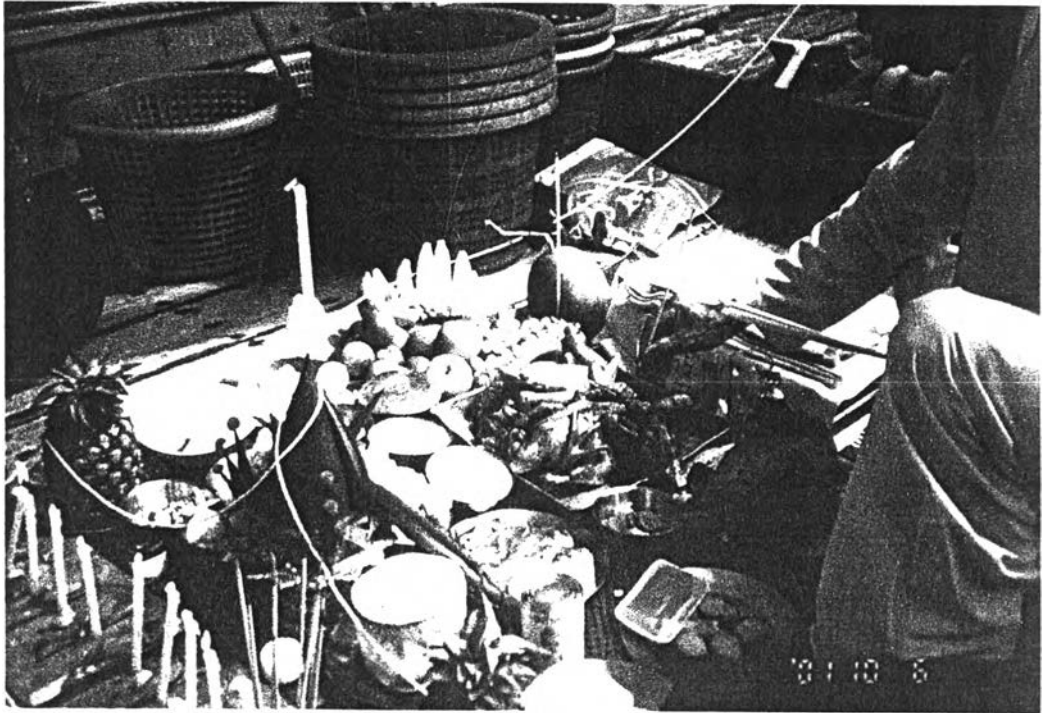
(4) เมื่อใกล้ถึงตัวบทสุดท้าย ก็จะมีการผูกผ้าแพรที่หัวเรือและติดทองคำเปลวที่บริเวณ โขนเรือ สำหรับการผูกผ้าแพรที่หัวเรือ หมอขวัญไม่จำเป็นต้องทำเอง แต่สามารถมอบหมายให้เจ้าของเรือหรือลูกเรือคนใดคนหนึ่งทำแทนได้ การติดทองคำเปลวที่หัวเรือก็เช่นเดียวกัน

(5) ขั้นตอนต่อไปคือการเจิมหัวเรือด้วยแป้งจันทร์ น้ำมันหอม และผูกโขนเรือด้วยด้ายแดงขาวที่เตรียมมา ขั้นตอนนี้หมอขวัญจะต้องทำเอง จากนั้นหมอขวัญเดินเจิมแปรงรอบลำเรือ ซึ่งเป็นตำแหน่งเดียวกันกับที่วางกระทงเครื่องสังเวยเอาไว้ ตั้งแต่กราบเรือด้านซ้าย กราบเรือด้านขวา ท้ายเรือ และห้องคนขับเรือด้วย

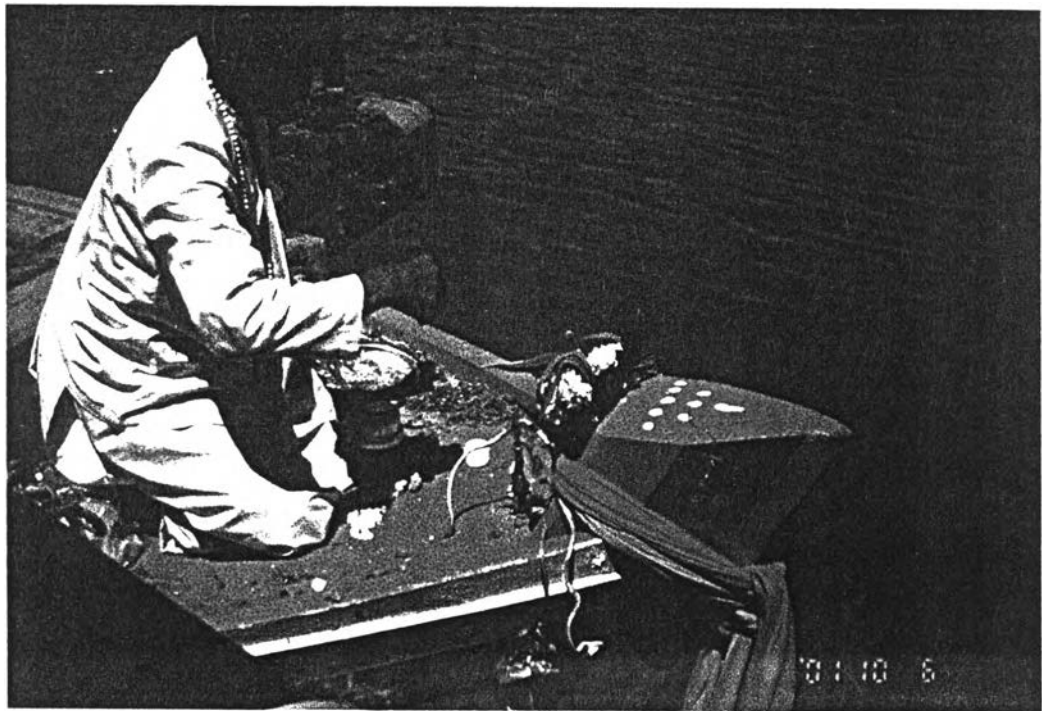
(6) หมอขวัญประพรมน้ำมันต์รอบเรือ จุดประทัดเป็นอันเสร็จพิธี ส่วนอาหารต่างๆ เจ้าของเรือและลูกเรือแบ่งกันกิน เพื่อความเป็นสิริมงคล

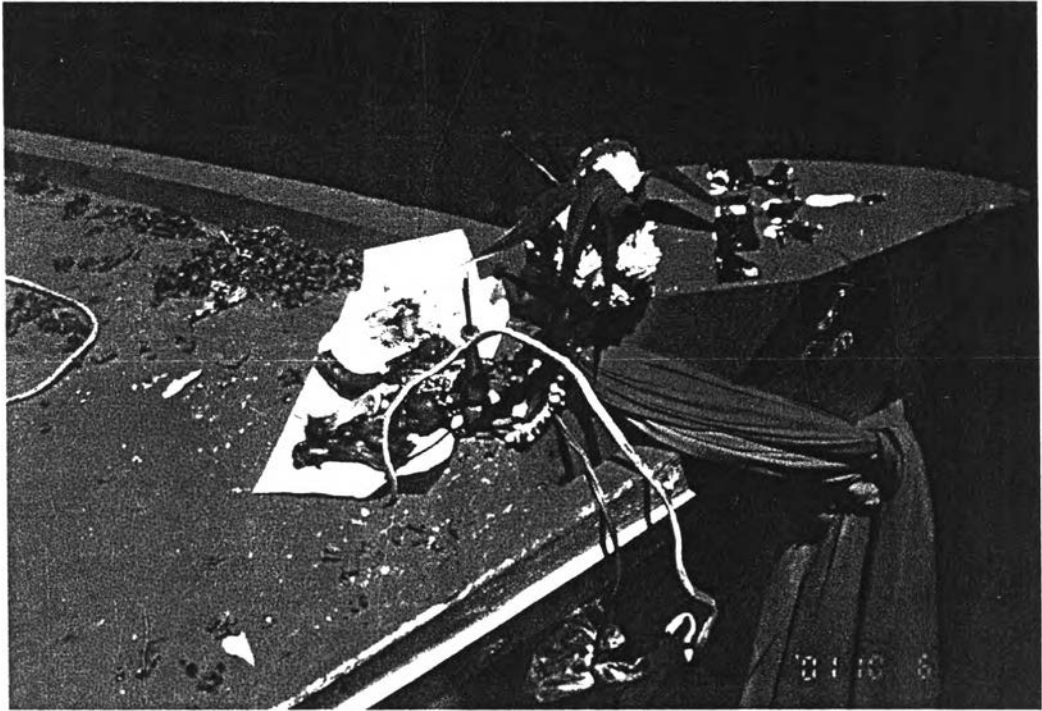
ภาพบาศรีปากชามของหมอทำขวัญเรือประมง

ภาพการจัดเตรียมเครื่องสังเวยของหมอทำขวัญเรือประมง

ภาพหมอขวัญขณะเจิม โขนเรือ

ภาพ โขนเรือที่ทำพิธีเสร็จเรียบร้อยแล้ว

(2) บุคคลในเรือเป็นผู้ประกอบพิธีทำขวัญเรือประมง การทำขวัญเรือของบุคคลในเรือประมงมีขั้นตอนในการทำพิธีดังนี้

(ก) ขั้นตอนเตรียมพิธี

เจ้าของเรือจะต้องตกแต่งเรือโดยการนำผ้าแพรสีต่างๆ ไปผูกที่ โขนเรือ หรือถ้ายังมีผ้าแพรสีผืนเก่า ก็จะต้องปลดผ้าผืนเก่าลงมาเสียก่อน สาเหตุที่ต้องเปลี่ยนผ้าแพรผืนใหม่เพราะเปรียบเสมือนเป็นการแต่งตัวให้แม่ย่านางด้วยเสื้อผ้าใหม่ๆ ซึ่งจะทำให้แม่ย่านางพึงพอใจและคลบบันดาลให้เกิดลาภผลตามที่ต้องการ การผูกผ้าแพรสีมีเคล็ดลึบอยู่ว่าอย่าผูกเป็นเงื่อนตาย ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าจะทำให้โชคร้าย ทำมาหากินไม่ได้ผลลงอกเงย นอกจากนี้ก็จะต้องมีการผูกช่อดอกไม้ไว้ที่ โขนเรือเพื่อความสวยงาม และจัดเตรียมเครื่องสังเวยให้พร้อมสรรพ

(ข) ขั้นตอนขณะทำพิธี

(1) ขั้นแรก ผู้นำการทำพิธีจะจุดธูปแล้วส่งให้ลูก

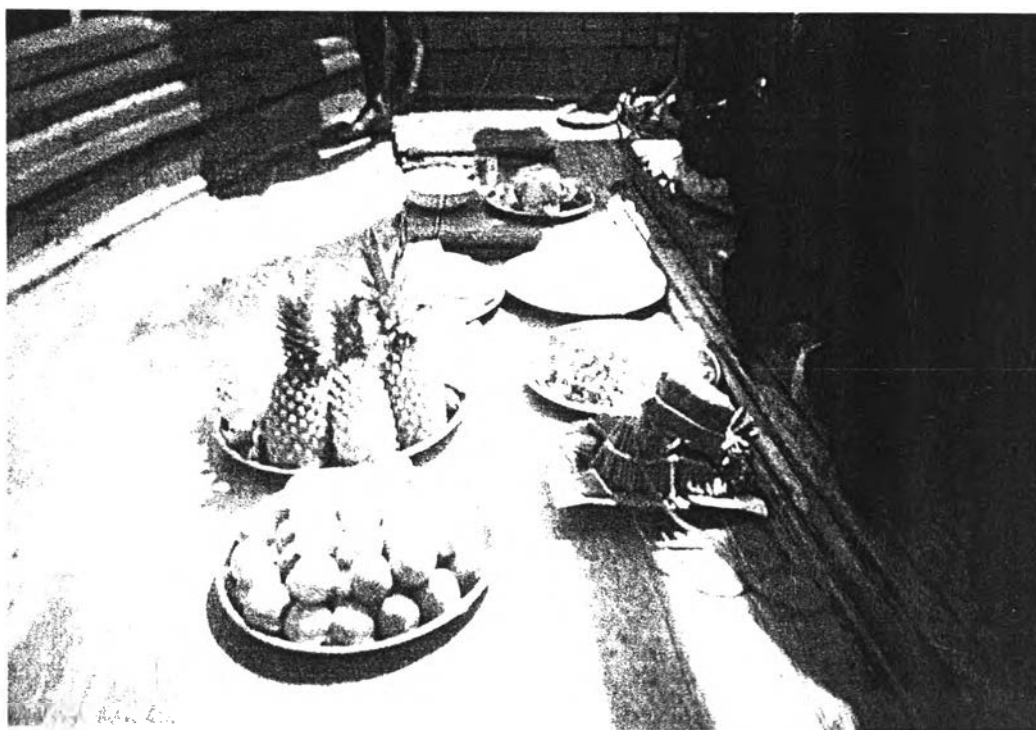
เรือคนละ 1 คอก เพื่อให้แม่ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ต่างคนก็อธิษฐานเพื่อขอให้แม่ย่านาง บันดาลโชคลาภ รวมทั้งคุ้มครองให้ทุกคนในเรือประสบแต่ความสุขความเจริญ ปราศจากอุปสรรค และอันตรายใดๆ ในการทำมาหากิน

(2) หลังจากนั้นผู้ประกอบพิธีจะนำทองคำเปลว มาติดไว้ที่โขนเรือ พร้อมทั้งนำแป้งจันทร์น้ำมันหอมประพรมบริเวณหัวเรือ เรือบางลำเจ้าของเรืออาจจะไปขอป้ายสาขาสัญญ์มาจากพระที่วัด ผู้นำในการประกอบพิธีก็จะนำป้ายสาขาสัญญ์นั้นมาผูกไว้บริเวณหัวเรือด้วยหลังจากนั้นก็ประพรมน้ำมันหอมบริเวณเรือโดยรอบ

การทำขวัญเรือประมงนั้นมิได้เชิญเฉพาะขวัญของแม่ย่านางเท่านั้น เจ้าของเรือบางลำมีความเชื่อว่าอุปกรณ์ต่างๆ ในเรือเป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่ง รวมทั้งการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่คนนับถือ ซึ่งหากเป็นรูปเคารพก็มีกวางไว้ที่ห้องตรงกับตำแหน่งคนขับเรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวมานี้ ได้แก่ แห อวน ที่ชาวเรือเรียกกันว่าท้าวพันดา กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ และพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียง เป็นต้น นอกจากการไหว้แม่ย่านางแล้วยังต้องกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวมาด้วย เจ้าของเรือบางลำอาจจัดเครื่องสังเวยเพียงชุดเดียวแล้วแบ่งเครื่องสังเวยเหล่านั้นเป็นกระทงเล็กๆ เพื่อนำไปตั้งสังเวยไว้ที่ แห อวน หรือห้องพระที่ห้องคนขับ หรืออาจจัดสำหรับเครื่องสังเวยไว้ต่างหากก็ได้ วิธีการกราบไหว้หรือเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีชั้นตอนที่ไม่นับช้อน เพียงแต่ให้ลูกเรือทุกคนจุกฐูปคนละ 1 คอก เพื่ออธิษฐานจิตขอลาภขอพร และเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นมารับของสังเวยเท่านั้น

(3) หลังจากอัญเชิญสิ่งศักดิ์ทั้งหลายมารับเครื่องสังเวยและทุกคนอธิษฐานจิตเสร็จแล้ว ผู้ประกอบพิธีก็จะจุกประทัด และในบางรายก็จะมีการยิงปืนร่วมด้วย โดยยิง 3 นัดหรือ 9 นัด เพื่อเป็นสัญญาณในการสิ้นสุดพิธีทำขวัญเรือ หลังจากนั้นก็จะมีการแบ่งเครื่องสังเวยให้ลูกเรือรับประทานร่วมกันเพื่อความ เป็นสิริมงคล

นอกจากนี้เจ้าของเรือบางท่านเมื่อทำขวัญเรือเสร็จแล้ว เมื่อเดินเรือออกไปกลางทะเลอาจมีขั้นตอนการเช่นสังเวยต่อแม่ย่านางอีกพิธีหนึ่ง คือนำไก่ที่ยังมีชีวิตอยู่มาเป็นเครื่องสังเวยโดยการนำมีดมาเชือดที่คอไก่ รongเอาเลือดราดหัวเรือไปตลอดท้ายเรือ แล้วนำซากไก่ทิ้งน้ำ และห้ามเก็บนำไปปรุงอาหารเด็ดขาด (เอื้อน ช่างบุญกิจ, สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2543)

ภาพเครื่องสังเวยของเจ้าของเรือประมงที่ทำขวัญเรือด้วยตนเอง

ภาพการผูกผ้าแพรสี่และการตกแต่ง โขนเรือของเจ้าของเรือ

ภาพการไหว้พญาพันตาของเจ้าของเรือประมง

3.3.6.2 พิธีทำขวัญเรือยาวพายแข่ง

เรือยาวในที่นี้เน้นว่ามีใช้เรือยาวที่ใช้จับสัตว์น้ำ หรือทำประมง แต่เป็นเรือยาวที่ใช้ในการแข่งขันเรือพาย ซึ่งจะเน้นการทำขวัญเรือหรือที่เรียกกันว่าทำขวัญแม่ย่านางก่อนที่จะนำเรือลงแข่งขัน รายละเอียดของพิธีกรรมมีดังต่อไปนี้

ก. สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

เป็นที่น่าสังเกตว่าเรือยาวที่ใช้พายแข่งส่วนใหญ่จะอยู่ที่วัด ไม่ว่าจะเป็นเรือของวัดเอง หรือเป็นเรือของชาวบ้านในถิ่นนั้นมาฝากไว้ที่วัดก็ตาม วัดที่มีเรือยาว มักเป็นวัดที่อยู่ริมน้ำหรือริมแม่น้ำ ทั้งนี้เพราะสะดวกในการขนส่งเรือแข่ง นอกจากนี้ก็เป็นวัดที่เข้าร่วมประเพณีการแข่งขันเรือมาเป็นระยะเวลานาน ดังนั้นการทำขวัญเรือพายแข่งส่วนใหญ่จึงทำกันที่วัด สถานที่ประกอบพิธีมักเป็นศาลาที่เปิดกว้าง ซึ่งเป็นที่วางคานเรือและตกแต่งเรือ เมื่อตกแต่งเรือเสร็จแล้ว ก็จะมีการทำขวัญเรือบริเวณนั้น นอกจากนี้

วัดแล้ว หากเรือพายเป็นของส่วนบุคคล การตกแต่งเรือก็มักทำกันที่บ้านของเจ้าของเรือ และเมื่อตกแต่งเสร็จแล้วก็จะทำขวัญเรือกันบริเวณสถานที่ตกแต่งเรือนั่นเอง

บุคคลที่เกี่ยวข้องในพิธีทำขวัญเรือพายก็เช่นเดียวกันกับการทำขวัญเรือประมง ก็สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ ตัวหมอขวัญ เจ้าของเรือรวมทั้งบุคคลในครอบครัว และลูกเรือ แต่ในกรณีทำขวัญเรือพายนี้นักศัลยแพทย์ ซึ่งอาจเป็นชาวบ้านในละแวกนั้นสามารถเข้าร่วมพิธีกรรมหรือสังเกตการณ์ได้ เพียงแต่ในบริเวณพิธีนั้นอาจมีการกันค้ายสายสัญญาณ หรือเชือกล้อมรอบเรือไว้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เข้าร่วมพิธีที่มีไข้ลูกเรือเข้าใกล้เรือจนเกินไป ทั้งนี้เนื่องจากกลัวว่าฝ่าคู่อู่จะใช้วิธีทางไสยศาสตร์มาทำให้พ่ายแพ้การแข่งขันได้

ข. เครื่องสังเวยในการทำขวัญเรือยาว

หมอทำขวัญเรือพาย มักจะเคร่งครัดเรื่องเครื่องสังเวยหรือเครื่องบูชาแม่ย่านางมากกว่าหมอทำขวัญเรือประมง แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่เจ้าของเรือพายไม่ได้เชิญหมอขวัญมาประกอบพิธีให้ แต่เลือกที่จะประกอบพิธีกรรมด้วยตนเอง ซึ่งทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งต้องทำให้ตัดทอนค่าใช้จ่ายในการทำขวัญออกไป ก็มักมีการทำพิธีกันอย่างย่อๆ เครื่องบูชาก็จำนวนน้อยลงหรือถูกตัดทอนลงไปด้วย ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเครื่องบูชาที่หมอทำขวัญส่วนใหญ่เห็นว่าจำเป็นดังนี้

(1) อาหารคาวหวาน อาหารหลักๆที่ใช้ในการทำขวัญเรือยาวพาย

แข่งคือ

(ก) ปลาที่สุกแล้ว อาจจะผ่านการนึ่งหรือต้มก็ได้ ไม่ต้องนำเหงือกหรืออวัยวะอื่นๆ ออก โดยเรียกกันว่า “ปลาหมี่ห้วมีหาง” และห้ามมิให้อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของปลาขาดหายไป นอกจากนี้หมอขวัญบางท่านอาจนำปู กุ้งและปลาหมึก ที่ผ่านการทำให้สุกแล้วเป็นเครื่องสังเวยก็ได้เช่นกัน

(ข) ไก่ต้มหรือเป็ดต้ม โดยนำแหวนทองหรือสิ่งของมีค่าอื่นๆ เช่น สร้อยคอทองคำมาครอบไว้บริเวณปากของไก่หรือเป็ด หากไม่สามารถหาของมีค่าได้อาจนำทองคำเปลวไปติดไว้บริเวณปากก็ได้เช่นเดียวกัน โดยเรียกกันว่า “ไก่ปากทองหรือเป็ดปากทอง” และบางครั้งหากไม่สามารถหาได้ก็อาจใช้หัวหมูแทนก็ได้ โดยจะต้องติดทองคำเปลวหรือของมีค่าบริเวณปากเช่นเดียวกัน

(ค) ผลไม้ เช่น กล้วย อ้อย มะพร้าวอ่อน

(ง) ขนมต่างๆ เช่น ขนมต้มแดงขนมต้มขาว ขนมถั่วขนมนาง

ขนมโค

- (จ) เหล้า, น้ำคั้น หรือเครื่องคั้นต่างๆ
- (ฉ) อาหารคาวหวานอื่นๆ

อาหารคาวหวานทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อนำมารวมกันแล้วจะต้องมีครบ 12 อย่างไม่ขาดไม่เกิน เรียกว่า “เครื่อง 12”

(2) อุปกรณ์ต่างๆ สำหรับตกแต่งเรือและแม่ย่านาง อุปกรณ์ต่างๆ สำหรับตกแต่งเรือและแม่ย่านางของเรือยาวพายแข่งมีดังต่อไปนี้

(ก) ผ้าแพรผูกหัวโขนเรือหรือที่เรียกกันว่าผูกหัวเรือ แล้วแต่ความต้องการของผู้ตกแต่งเรือว่าจะเลือกใช้สีใด และจำนวนเท่าใด แต่ส่วนใหญ่มักเป็นสีแดง ชมพู เขียว หรือเหลือง ส่วนจำนวนของผ้านี้ไม่แน่นอน แล้วแต่ความสวยงาม

(ข) ค้ายแดงค้ายขาวพันเป็นเกลียว ความยาวของค้ายมากพอที่จะผูกโขนเรือได้

(ค) พวงมาลัยและดอกไม้สำหรับประดับโขนเรือ

(ง) กระดาษเงินกระดาษทอง ประทัด และทองคำเปลว

(จ) เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายสำหรับแม่ย่านาง เช่น กระจก เครื่องสำอาง เครื่องแต่งตัวสำหรับผู้หญิง มักนิยมเป็นชุดไทยโบราณ

(ฉ) แป้งหอม น้ำมันจันทน์สำหรับประพรมหัวเรือ

(3) อุปกรณ์ของหมอขวัญสำหรับการทำพิธี อุปกรณ์ต่างๆ ที่หมอขวัญเรือยาวพายแข่งใช้ในการประกอบพิธีมีดังต่อไปนี้

(ก) บายศรีปากชาม

(ข) ชันน้ำมันตร์ น้ำมันตร์

(ค) บูหรี หมากพลู ข้าวดอก ดอกไม้ รูปเทียน ใช้สำหรับการไหว้ครู

(ง) แวนเทียน ธงเทียว

(จ) ฆ้องกลองสำหรับประโคมเวลาทำขวัญ ซึ่งบางครั้งอาจใช้การจุดประทัดหรือการยิงปืนขึ้นฟ้าแทน

หากเป็นพิธีทำขวัญเรือที่เป็นพิธีใหญ่มักจะมีอุปกรณ์ที่กล่าวมานี้ครบครัน ทั้งนี้อาหารคาวหวานนั้นยังต้องยึดถือกฎเกณฑ์ว่าต้องมีให้ครบ “เครื่อง12”อยู่เสมอ เพียงแต่การจัดตกแต่งอาจทำให้วิจิตรยิ่งขึ้น ส่วนการทำขวัญเรือที่เป็นพิธีไม่ใหญ่มากนักมักประยุกต์ให้เหลือเพียง “เครื่อง12” ค้าย แดงค้ายขาว ดอกไม้ ทองคำเปลว ผ้าแพรผูกโขนเรือ และแป้งหอมน้ำมันจันทน์เท่านั้น

ค. ฤกษ์ยามในการทำขวัญเรือยาว

มักทำขวัญเรือก่อนที่จะลงแข่งประมาณ 1 วัน โดยจะทำกันในช่วงเวลาเย็น หรือกลางคืน แต่หากคืนวันก่อนที่จะลงแข่งนั้นเป็นวันพระ คือวันขึ้น 15 ค่ำ ก็จะไม่หลีกเลี่ยงการทำขวัญเรือ โดยจะทำขวัญเรือล่วงหน้าวันแข่งขัน 2 วัน หรือไม่เช่นนั้นก็จะให้เลยเวลา 24.00 น.ของวันพระก่อน แล้วจึงเริ่มพิธีทำขวัญเรือ

ง. ขั้นตอนในการประกอบพิธีทำขวัญเรือยาว สามารถแบ่งขั้นตอนการประกอบพิธีทำขวัญเรือยาวได้ 2 ลักษณะดังนี้

- (1) หมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธี
- (2) บุคคลในเรือเป็นผู้ประกอบพิธี

(1) หมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธี ขั้นตอนการทำขวัญเรือโดยทั่วไปมีดังต่อไปนี้

(ก) ขั้นตอนเตรียมพิธี

ก่อนที่จะทำพิธี เจ้าของเรือหรือผู้ที่เป็นผู้จัดการเรือจะต้องจัดตกแต่งลำเรืออย่างสวยงาม โดยนำผ้าแพรสีต่างๆ ที่จัดเตรียมไว้ผูกที่โขนเรือ มีการประดับช่อดอกไม้ผูกติดไว้บริเวณหัวเรือ พร้อมทั้งแขวนกระจกไว้ที่หัวเรือ จัดเตรียมเครื่องบูชาสังเวดต่างๆ อันได้แก่ข้าวปลาอาหาร เครื่องสักการะครูบาอาจารย์ และรวมทั้งเครื่องแต่งกายของแม่ย่านาง เช่นหวี กระจก เป็นต้น วางไว้ในเรือหลังจากที่เตรียมสิ่งของต่างๆ ครบถ้วนแล้ว ก็จะเริ่มพิธีการดังนี้

(ข) ขั้นตอนขณะทำพิธี

- (1) การเริ่มพิธี หมอขวัญจะเริ่มพิธีด้วยการใช้มีด

แล้หรือหันเครื่องบวงสรวงต่างๆ อย่างละครึ่ง พร้อมทั้งจุดธูปปักบนเครื่องบวงสรวงแต่ละอย่าง อย่างละ 1 ดอก เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการเชื่อเชิญให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มารับเครื่องบวงสรวง

(2) หลังจากนั้นหมอขวัญจะนั่งประกอบพิธีใน

บริเวณปะรำพิธี ซึ่งอาจเป็นข้างเรือหรือในเรือก็ได้ ในกรณีที่หมอขวัญนั่งประกอบพิธีในเรือ หากมีการทำขวัญเรือมากกว่า 1 ลำ จะต้องมีคนมานั่งประจำเรือทุกลำพร้อมทั้งแบ่งเครื่องบวงสรวงไปวางไว้ในเรือทุกลำด้วย หลังจากนั้นหมอขวัญจะให้ฝ้ายทั้งหมด รวมทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรือทุกคน เข้ามาร่วมประกอบพิธีโดยการนั่งชุมนุมกันในพื้นที่กำหนดให้

(3) หมอขวัญเริ่มด้วยบทด้วยการนมัสการพระ

รัตนตรัย บทชุมนุมเทวดา ประณามพจน์ และด้วยบทต่างๆ พร้อมทั้งมีการหยุดเว้นวรรคเมื่อถึงด้วยบทที่กล่าวถึงการโห่ร้องเอาชัย บรรดาลูกคู่ก็จะมีการร้องไชโย จุดประทัด และยิงปืนขึ้นฟ้า เป็นระยะๆ ตามการเว้นวรรคของด้วยบท ในขณะที่กล่าวด้วยบทต่างๆ หมอขวัญก็จะพนมมือ และบางครั้งก็จะจัดเครื่องบวงสรวงต่างๆ ไปด้วย

(4) เมื่อถึงด้วยบทตอนท้ายหลังจากบทเชิญเทวดาทั้ง

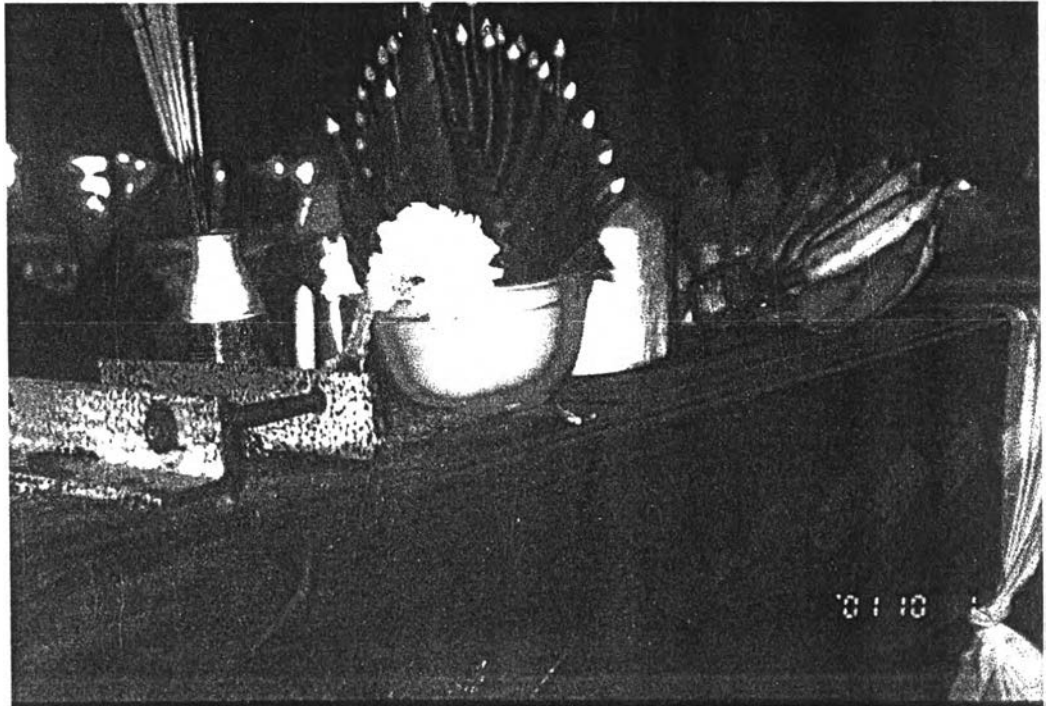
หลายแล้ว ก็จะมีการจุดเทียนรอบๆ ลำเรือทุกลำที่ทำขวัญ ในขณะที่หมอขวัญกล่าวด้วยบทถึงตอนที่ถึงวาระต้องจุดเทียนชัยเพื่อเชิญขวัญแม่ย่านาง

(5) เมื่อหมอขวัญกล่าวด้วยบทใกล้จะจบ หมอ

ขวัญจะจุดแว่นเทียนพร้อมกับเวียนแว่นเทียน 3 รอบ หลังจากนั้นจะส่งแว่นเทียนไปรอบๆ ฝ้าย เพื่อให้ทุกคนได้เวียนแว่นเทียนโดยถ่วงน้ำหนักกัน เมื่อหมอขวัญกล่าวด้วยบททั้งหลายจบก็จะนำแป้งจันทร์น้ำมันหอมมาเจิมหน้าผากฝ้ายและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน เพื่อความเป็นสิริมงคล เมื่อเจิมครบทุกคนแล้วก็จะเจิมหัวเรือ แล้วจึงให้สัญญาณการเสร็จสิ้นพิธีกรรม หลังจากนั้นฝ้ายก็จะโห่ 3 ลา จุดประทัดพร้อมกับยิงปืนขึ้นฟ้า เป็นสัญญาณการเสร็จพิธีทำขวัญเรือ

(6) หลังจากนั้นฝ้ายทั้งหมดก็จะนำเครื่องสังเวย

ทั้งหลายมาแบ่งปันกันกินเพื่อความเป็นสิริมงคล

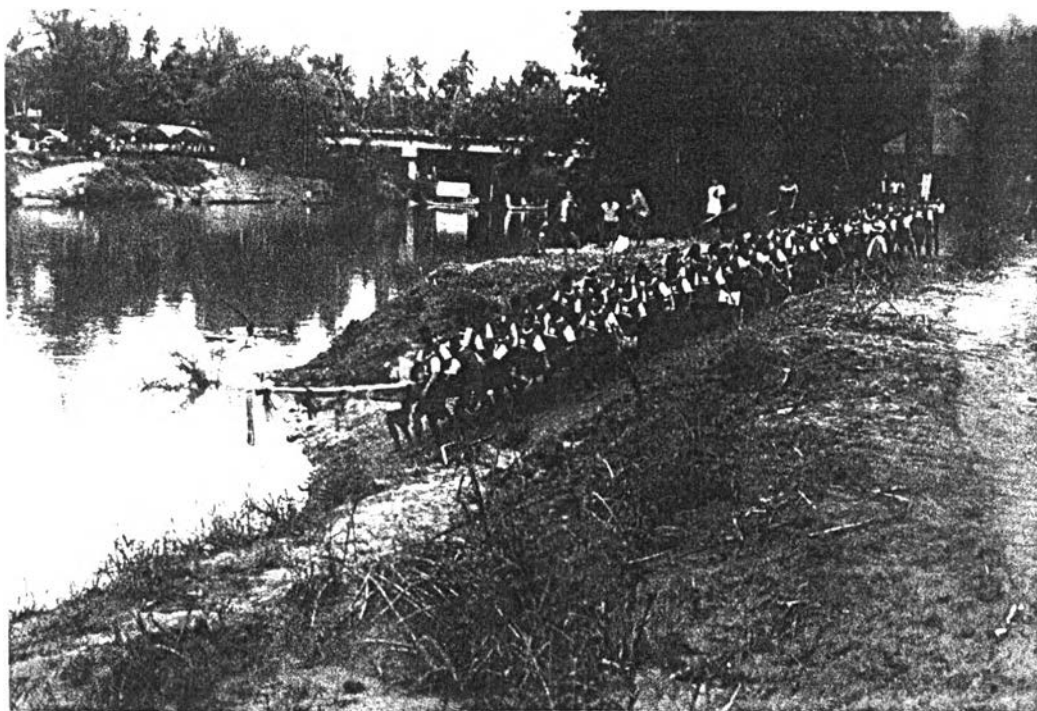
ภาพบายศรีที่ใช้ในการทำขวัญเรือยาว

ภาพการจัดเตรียมเครื่องสังเวยของหมอขวัญเรือยาว

ภาพหมอกาญเรือยาวพายแข่งขณะประกอบพิธี

ภาพฝายขณะจุดประทัดและนำเรือลงน้ำหลังจากทำขวัญเรือเสร็จเรียบร้อยแล้ว

(2) บุคคลในเรือพายเป็นผู้ประกอบพิธี การประกอบพิธีทำขวัญเรือของบุคคลในเรือพายแข่งจะมีพิธีการแบบเรียบง่าย และค่อนข้างรวบรัดดังต่อไปนี้

(ก) **ขั้นเตรียมพิธี**

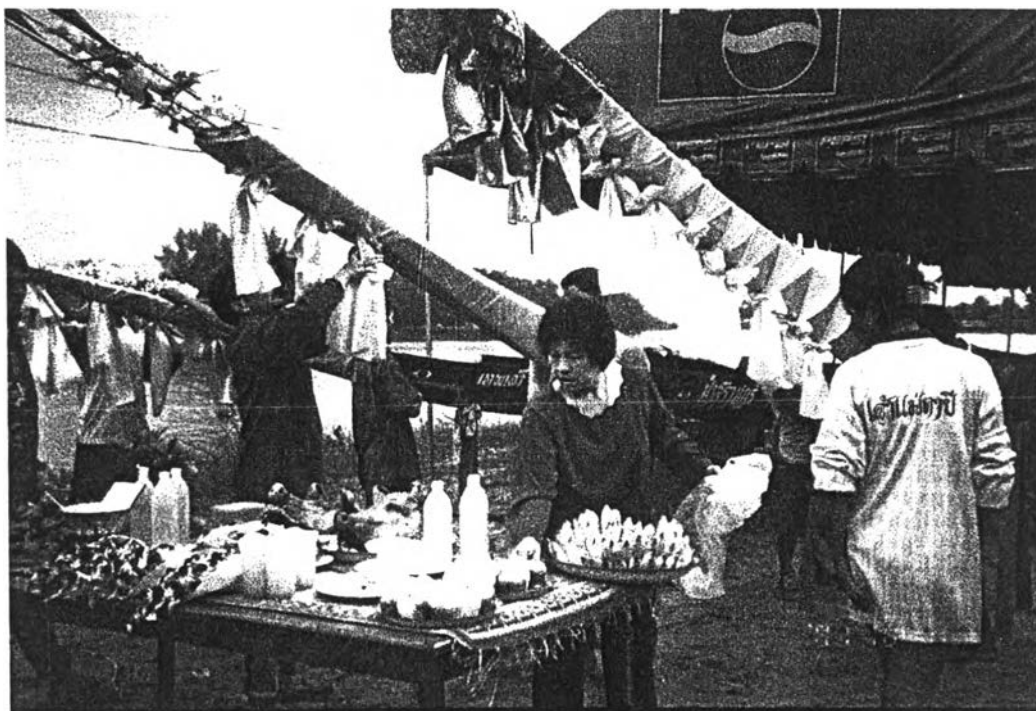
ในขั้นตอนของการเตรียมพิธีของเรือยาวพายแข่งนั้นจะมีการตกแต่งลำเรือโดยการผูกผ้าแพรที่ลำเรือ และประดับตกแต่งเรือด้วยดอกไม้อย่างสวยงาม รวมทั้งการจัดเตรียมเครื่องสังเวททั้งหลาย

(ข) **การเริ่มพิธี** มีลำดับขั้นตอนของการทำขวัญเรือพายแข่งที่บุคคลในเรือเป็นผู้ทำขวัญดังนี้

(1) เริ่มต้นพิธีด้วยการให้ฝีพายและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนมาเข้าร่วมในพิธี ผู้ประกอบพิธีจะจุดธูปเทียนเพื่อบูชาแม่ย่านาง พร้อมทั้งแจกธูปให้ฝีพายคนละดอกเพื่อใช้ไหว้แม่ย่านาง จากนั้นผู้ประกอบพิธีก็จะนำการอธิษฐานต่อแม่ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเรือ โดยเนื้อหาหลักที่กล่าวก็คือการอัญเชิญแม่ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมารับเครื่องสักการะบูชา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้แม่ย่านางพอใจ จากนั้นก็ขอพรขอให้แม่ย่านางช่วยคลบบันดาลให้มีโชคมีชัยชนะในการแข่งขันครั้งนี้ อย่าให้มีอุปสรรคหรืออันตรายใดๆในการแข่งขัน นอกจากนี้ถ้าหากแม่ย่านางคลบบันดาลให้ได้รับชัยชนะในการแข่งขัน ก็จะถวายเครื่องสังเวทให้แม่ย่านางอีก และการแข่งขันในครั้งนี้หากมีสิ่งใดทำให้แม่ย่านางไม่พอใจ ก็ขอให้แม่ย่านางให้อภัย เป็นต้น ด้วยเหตุเหล่านี้เป็นการอธิษฐานด้วยร้อยแก้วธรรมดา ซึ่งเป็นการเรียบเรียงของผู้อธิษฐานเอง โดยอาจใช้การกล่าวออกมาหรือเป็นการอธิษฐานในใจก็ได้ ส่วนฝีพายทั้งหลายก็เช่นเดียวกันต่างก็อธิษฐานขอพรจากแม่ย่านางด้วย

(2) เมื่อลูกเรือทั้งหมดขอพรจากแม่ย่านางเรียบร้อยแล้วก็จะปักธูปลงกระถาง จุดประทัด ขิงปิ่น และนำเรือลงน้ำพร้อมทั้งพายเรือออกไปกลางลำน้ำอย่างแข็งขัน พร้อมกันนั้นลูกเรือทั้งหลายจะใช้มือตีหรือเคาะบริเวณกราบเรือโดยถือว่าเป็นการปลุกแม่ย่านาง

(3) หลังจากนั้นก็จะจอดเรือในน้ำ และทิ้งระยะเวลาไว้สักครู่หนึ่ง เมื่อคิดว่าแม่ย่านางรับเครื่องสังเวทเสร็จแล้ว ฝีพายทั้งหลายก็แบ่งเครื่องสังเวทกินกันเพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นอันจบพิธีการทำขวัญเรือพาย

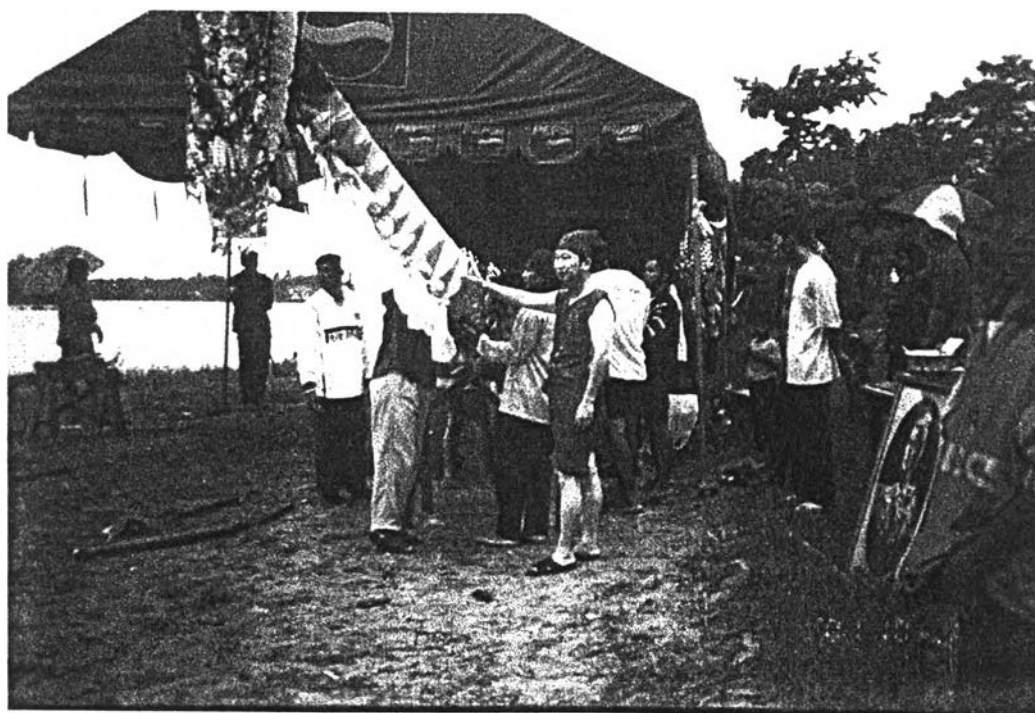
ภาพการตกแต่งเรือยาวและการจัดเครื่องสังเวยแม่ย่านาง

ภาพเครื่องสังเวยสำหรับแม่ย่านางที่บุคคลในเรือเป็นผู้ประกอบพิธี

ภาพผู้ทำขวัญเรือกำลังรำถวายแม่ย่านาง

ภาพการปลุกแม่ย่านางและฝีพายนำเรือลงน้ำ

เรื่องขั้นตอนและพิธีทำขวัญเรือคั้งที่กล่าวมาไม่ว่าจะเป็นเรือประมงหรือเรือแข่งของแต่ละจังหวัดนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วมีความคล้ายคลึงกัน แตกต่างกันเพียงรายละเอียดปลีกย่อยของหมอขวัญแต่ละคนเท่านั้น ว่ามีขั้นตอนการเรียงลำดับในการประกอบพิธีกรรมอย่างไร หรือหมอขวัญบางท่านอาจมีการสร้างสรรค์ของการทำขวัญเรือที่แตกต่างจากท่านอื่นๆ เช่นการรำถวายแม่ย่านางของนายสุวัจน์ หาญสุราษฎร์ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรือเจ้าแม่ตาปี เรือแข่งชื่อคั้งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ทำขวัญเรือโดยการรำถวายแม่ย่านางเป็นต้น

ข้อมูลดังกล่าวมาทั้งหมดทำให้เห็นว่าการทำขวัญเรือนอกจะสะท้อนให้เห็นพิธีกรรมในแง่ความเชื่อทางศาสนา แต่อย่างไรก็ตามถือได้ว่ามีจุดประสงค์สำคัญทางด้านเศรษฐกิจอีกประการหนึ่งด้วย แม้ว่าจะมีการเช่นสำรวจสังเวช และการนำไสยศาสตร์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อทางศาสนามาใช้ แต่ก็เกินไปเพื่อนำอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นมาเป็นเครื่องต่อรองหรือควบคุมธรรมชาติ ใ้บรรลุผลความต้องการทางเศรษฐกิจ คือทำให้กิจกรรมต่างๆ ของเจ้าของเรือ อันได้แก่การประกอบอาชีพ ผลความเจริญรุ่งเรืองในกิจการงาน และผลผลิต รวมทั้งการแข่งขันเรือให้ประสบผลสำเร็จดังที่ต้องการ ดังนั้นเป้าหมายของการทำขวัญเรือ นอกเหนือจากเป็นพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นความเชื่อทางศาสนาเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจแล้ว จุดมุ่งหมายที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของพิธีทำขวัญเรือ คือจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจนั่นเอง ส่วนที่มาของการทำขวัญเรื่อนั้นสืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมเรื่องขวัญ ที่ถือว่าขวัญแม่ย่านางก็คือขวัญของตนไม้นั่นเอง รวมทั้งลัทธิผีसागเทวดา เมื่อประสมประสานกับอิทธิพลพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ทำให้รูปแบบการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งบททำขวัญมีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทั้งสามประการ

ในปัจจุบันถึงแม้จะมีการทำขวัญเรือมากมายและสม่ำเสมอ แต่ก็ไม่ได้มีความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมที่แน่นแฟ้นเช่นในอดีต ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่ช่วยส่งเสริมให้การประมงมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้ความเชื่อมั่นในผลผลิตมีมากขึ้นตามไปด้วย ระบบเศรษฐกิจรวมทั้งผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับเทคโนโลยี และเนื่องจากชาวเรือมีความมั่นใจในการประกอบอาชีพมากขึ้น ก็ย่อมที่จะทำให้การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือลดน้อยลงไปหรือเลิกทำแล้ว ดังเช่นพิธีกรรมในการต่อเรือเป็นต้น การทำขวัญเรือก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้จะยังคงอยู่ แต่ด้วยบทที่ใช้ในการทำขวัญเรื่อนั้นสูญหายไปแล้วเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน